

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

MAĎAŘI A POLÁCI V ČESKÉ LITERATUŘE 10. AŽ 12. STOLETÍ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pavla Polívková
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor *čj-dě*
2013

Plzeň, 28. 5. 2013

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů
a literatury.

V Plzni, 28. května 2013

.....

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své diplomové práce Mgr. Jiřímu Novotnému za jeho odborné rady a cenné připomínky.

Obsah

Obsah	4
1 Úvod	5
2 Písemné památky na našem území	6
3 Hagiografie	8
3.1 Václavské a ludmilské legendy	8
3.1.1 První slovanská svatováclavská legenda (Vostokova redakce), Druhá slovanská svatováclavská legenda:	8
3.1.2 Kristiánova legenda, neboli také Život a umučení svatého Václava a jeho babičky svaté Ludmily.	10
3.2 Prokopské legendy	11
3.3 Vojtěšské legendy	14
3.4 Hagiografie a zmínky o Polsku a Uhrách	16
4 Uherští panovníci v Kosmově kronice	18
4.1 Petr Orseolo	18
4.2 Ondřej I.	19
4.3 Béla I., Šalamoun I., Gejza I.	19
4.4 Ladislav I.	20
4.5 Koloman Uherský	20
5 Polští panovníci v Kosmově kronice	23
5.1 Měšek I.	23
5.2 Boleslav Chrabrý	24
5.3 Kazimír I. Obnovitel	24
5.4 Boleslav II. Smělý	25
5.5 Vladislav I. Herman	25
5.6 Boleslav III. Křivoústý	26
6 Princezny a kněžny v Kosmově kronice	30
6.1 Doubravka (Doubrava, polsky Dobrava)	30
6.2 Adléta Uherská	31
7 Svatava Polská	32
7.1 Adléta (Adleyta) Arpádovna	32
7.2 Alžběta Uherská, Svatava Polská, Konstancie Uherská	33
8 Motivy otroctví nejen v Kosmově kronice	34
9 Svatý Vojtěch v Kosmově kronice	38
10 Kosmas a vztah k Polsku	43
11 Další motivy v Kosmově kronice	46
12 Obecné závěry– Kosmova kronika	48
13 Závěr	53
14 Resumé	54
15 Seznam použité literatury	55

1 Úvod

Práce se zabývá Maďary a Poláky v české literatuře 10.–12. století. Rozsah práce mi neumožní zkoumat všechny písemné prameny vznikající v těchto staletích, tj. listiny atp. Zaměřím se pouze na kroniky a tehdejší hagiografii. Ze stejné příčiny se nebudu zajímat ani o Kosmovy pokračovatele. Ačkoliv časově je práce ohraničena 10.–12. stoletím, vzhledem k době vzniku studovaných písemných památek nebude období po Kosmově smrti spadat do oblasti mého zájmu.

Téma jsem si vybrala proto, že propojuje oba mnou studované obory český jazyk a historii.

Písemné památky, ve kterých budu zmínky o Polsku a Maďarsku (respektive o Uhrách) hledat, již byly mnohými historiky a literárními vědci dopodrobna zhodnoceny. Zejména Kosmova kronika se stává výchozím zdrojem mnoha kvalifikačních prací. Já se na ně pokusím pohlédnout z jiného úhlu. Budu zkoumat, jakým způsobem v nich byly zobrazeny dějiny těchto národů. Toto téma jistě stojí za zpracování. Vždyť český stát se nevyvíjel izolovaně. Docházelo k mnohým sňatkům mezi dynastiemi těchto států. Mimo to je spojovala dobytvačná politika, obchodní vztahy atp. Jak Polsko, tak Uhry zasahovaly do českých záležitostí, polský panovník Boleslav Chrabrý se dokonce na krátký čas zmocnil v Čechách vlády.

V diplomové práci popíši, které z těchto záležitostí byly do zkoumaných pramenů promítnuty, v jakém rozsahu, a zároveň se pokusím zhodnotit jejich faktografickou přesnost. Závěry uvedu do příčinných vtaů. Nakonec srovnám oba velké celky, tj. hagiografii a Kosmovu kroniku.

2 Písemné památky na našem území

Počátky psané literatury u nás souvisí již s existencí Velkomoravské říše a s šířením křesťanství. Po rozpadu Velkomoravské říše po roce 906 se hlavní politické i kulturní těžiště přesunulo na území českého státu. Vznikající literatura vycházela z velkomoravské tradice.

Nejvýznamnějším žánrem této doby se stala legenda a vedle ní také kázání. Hlavními nositeli a šířiteli kultury byli totiž církevní činitelé a literární památky, které v této době vznikaly, sloužily zejména zájmům církve. Proto měla literatura této doby výlučně náboženský obsah.

Duchovní tvorba ve staroslověnštině

V 10. století zaznamenáváme písemné památky ještě ve staroslověnštině. K literárním dílům napsaným v tomto jazyce řadíme například Život knížete Václava, Knihu o rodu a utrpení sv. knížete Václava, jež je překladem cizí latinské předlohy, a nepřímo doloženou Legendu o sv. Ludmile. Na přelomu 10. a 11. století vznikla nejstarší dochovaná duchovní píseň Hospodine, pomiluj ny. Tato původně staroslověnská píseň se nám dochovala v počeštěné podobě.

Nejdéle se staroslověnská tradice uchovala v Sázavském klášteře. Slovanští mniši však byli z kláštera roku 1055 vyhnáni Břetislavovým nástupcem Spytihněvem II. Zpět je roku 1061 povolal Vratislav. Až do roku 1097 pokračovaly na Sázavě slovanské bohoslužby. Tohoto roku byli mniši opět vyhnáni, tentokrát už definitivně. Zasadil se o to Břetislav II.

Latinsky psaná duchovní tvorba

Ještě v průběhu jedenáctého století byl postupně staroslověnský jazyk vytlačován latinou. Jednou z příčin bylo zřízení biskupství v Praze roku 973, jež bylo oporou latinského písemnictví. Latinská literatura dosahuje svého vrcholu ve 12. století, kdy vytlačila staroslověnské písemnictví docela. V latinském jazyce byly taktéž psány legendy. Dochovala se nám latinská hagiografie ludmilská, václavská, vojtěšská a prokopská. Významným dílem se stala Kristiánova legenda z konce 10. století. Ta je některými odborníky považována za zárodek historiografie, protože jsou v jejím textu zachyceny některé důležité historické události, např. Bořivojův křest na Moravě, původ kněžny

Ludmily či Václavův boj s kouřimským vévodou. Historik Josef pekař ji nazýval nejstarší českou kronikou. Můžeme ji tedy řadit také k historické tvorbě.

Další žánry

Vedle toho se nám mimo jiné dochovaly i písemnosti právníkého charakteru- Vyšehradský kodex a zakládací listina litoměřické kapituly z roku 1057. Ani prostý lid nežil v kulturním prázdnu. Vytvářel si svou vlastní ústní lidovou slovesnost, kterou však nemáme písemně zaznamenanou.

Mezi nejvýznamnější z děl 12. století, ve které není hlavním tématem život světce, řadíme latinsky psanou Kosmovu Kroniku Čechů. Na Kosmovo dílo navázala celá řada jeho pokračovatelů a registrujeme také různá nekrologia a homilie. Z konce 12. stol se nám dochoval i první fragment latinského dramatu, velikonoční hra Svatojiřské officium.¹

¹ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000. str. 21–72. V této kapitole bylo čerpáno také z vysokoškolských přednášek.

3 Hagiografie

3.1 Václavské a ludmilské legendy

Václavské a ludmilské legendy vzniklé na našem území do konce 12. století můžeme rozlišit na latinsky psané a legendy psané ve staroslověně. Mezi neznámější z latinských řadíme *Crescente fide christiana* (Když vzrůstala křesťanská víra), *Fuit in provincia Bohemorum* (Utrpení Ludmily mučednice)², Gumpoldovu legendu a *Vita et Passio sancti Venceslai et sanctae Ludmilae avie eius* (Kristiánova legenda). Mezi staroslověnsky psané legendy patří První staroslověnská legenda o sv. Václavu a Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu. Dochoval se nám ještě Prolog o sv. Ludmile napsaný někdy po roce 1096 na Rusi. Jedná se nejspíše o výtah z nedochované staroslověnské legendy.³

V legendách věnovaným sv. Ludmile žádné souvislosti s Poláky a Maďary nenacházíme. K tomuto závěru jsme došli po prozkoumání literárních památek O svaté Ludmile a Utrpení Ludmily mučednice. Nebudeme se jim proto více věnovat.

Zmínky o Maďarech a Polácích ve václavské hagiografii si ukážeme na příkladech První slovanské svatováclavské legendy, Druhé slovanské svatováclavské legendy a velmi významné Kristiánovy legendy.

3.1.1 První slovanská svatováclavská legenda (Vostokova redakce), Druhá slovanská svatováclavská legenda

První staroslověnská legenda, nazývána též Život svatého Václava, se nám dochovala se ve třech redakcích (charvatsko-hlaholské, jihoruské– Vostokova a severoruské).⁴ My pracujeme s Vostokovou redakcí. Jedná se o nepřilíh rozsáhlé dílo neznámého autora popisující život sv. Václava od narození po mučednickou smrt.

² Z této legendy se nám dochoval pouze latinský výtah. In: TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. str. 10.

³ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: Vstup Čechů do dějin*. Praha : Lidové noviny, 1997. str. 8–12.

⁴ BLÁHOVÁ, Emilie; KONZAL, Václav; ROGOV, Aleksandr Ivanoviv (edd.). *Staroslověnské legendy českého původu : nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vydání 1. Praha : Vyšehrad, 1976. str. 58.

Přesná doba vzniku legendy je neznámá. Historik Dušan Třeštík odmítá domněnku J. Pekaře, V. Chaloupeckého⁵ a dalších, že by toto dílo vzniklo záhy po mučednické smrti knížete Václava. Podle něho První slovanská svatováclavská legenda není nejstarší václavskou legendou. Za starší považuje *Crescente fide christiana*. Pro stáří staroslověnské legendy jistě svědčí fakt, že je velmi prostá, popisná a konkrétní. Na druhou stranu se Dušan Třeštík ohrazuje tzv. Vavřincovou legendou, jejíž autor, amalfský arcibiskup, jistě neznal staroslověnštinu, a tudíž by nemohl čerpat z První slovanské svatováclavské legendy. Podle něj mu předlohou byla ztracená latinská václavská legenda. Ta se stala výchozím zdrojem taktéž pro sepsání *Crescente fide christiana*.⁶

Rozsáhlejší je Druhá slovanská svatováclavská legenda. Ta bývá někdy podle svého objevitele a vydavatele označována Nikolského legendou. Jedná se o staroslověnské zpracování latinské Gumpoldovy legendy. Sepsána byla asi před rokem 1050 jedním ze slovanských mnichů na Sázavě. Autor ji doplnil o cenné pasáže ze starších latinských legend.⁷

V legendách nenajdeme žádné zmínky o Polsku ani Uhrách. Není divu, v době vlády svatého Václava neměly Čechy s Polskem a Uhrami ještě vybudovány vztahy. V legendách je zmíněno jméno knížete Vratislava, otce svatého Václava, který podle některých pramenů bojoval a také padl v boji s Maďary. Nic takového však legenda nezmiňuje. Co více, v druhé slovanské legendě o sv. Václavu se píše: *Když zatím dni jeho života, proslaveného příkladem krásných činů, byly podle zákona lidské přirozenosti spočteny...*⁸ Není zde ani popsána smrt Vratislava v boji s Maďary. Spíše se zdá, jako by autor legendy naznačoval přirozenou smrt. V legendách se také vyskytuje další historická osobnost, Boleslav I., bratr knížete Václava. Ten je znám tím, že se postavil na stranu Oty I. Velikého, kterému pomohl porazit Maďary na řece Lechu. Ani o této skutečnosti není v legendách pojednáno. Ty se soustředí čistě na Václavův život, následné uložení jeho ostatků a v Druhé slovanské svatováclavské legendě také na posmrtné zázraky.

⁵ BLÁHOVÁ, Emilie; KONZAL, Václav; ROGOV, Aleksandr Ivanoviv (edd.). *Staroslověnské legendy českého původu : nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vydání 1. Praha : Vyšehrad, 1976. str. 57.

⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: Vstup Čechů do dějin*. Praha : Lidové noviny, 1997. str. 8–12.

⁷ *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 2 sv. str. 1859.

⁸ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII*. Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 137

3.1.2 Kristiánova legenda, neboli také Život a umučení svatého Václava a jeho babičky svaté Ludmily

Tato literární památka je napsána v latinském jazyce. Doba jejího vzniku zůstává stále sporná, klade se někdy před rok 994. Patří však opravdu tato legenda svým vznikem do 10. století, kam se hlásí svým prologem, či je falsem 12., resp. 14. století, kam ji řadí historikové jako Václav Novotný, Zdeněk Fiala a další.⁹ Stejně tak nejasné je i autorství této památky. Za autora se nejčastěji označuje řeholník Kristián, příbuzný biskupa Vojtěcha. Dušan Třeštík jej například ztotožnil se synem Boleslava I., Strachkvasem, o kterém psal Kosmas. Celý text legendy se zachoval až v Dražickém rukopise sepsaném ve 40. letech 14. století.¹⁰ Legenda pojednává o Velké Moravě, jmenovitě její christianizaci Konstantinem a Metodějem, popisuje počátky českého státu, dočteme se v ní o Bořivoji, sv. Ludmile a jejím zavražděním snachou Drahomírou, o skutcích sv. Václava, o jeho zavraždění a následných zázracích.

Kristiánova legenda počíná vypravováním o christianizaci Velké Moravy a končí popisem zázraků, které se vztahují ke svatému Václavu, jenž byl zavražděn svým bratrem Boleslavem. V souvislosti s dobou, kterou se legenda zabývá, bychom mohli v legendě hledat zmínky pouze o dvou událostech, které se týkají Maďarska. Jedná se o nájezdy Maďarů na Velkou Moravu, a protože se legenda zmiňuje i o Boleslavu I., taktéž u o bitvu na řece Lechu¹¹. V té pomohl Boleslav Otci I. Velikému v boji proti Maďarům. Začněme druhou událostí, tj. bitvou na řece Lechu. Tu bychom v knize hledali marně. Boleslav I. je v legendě zmíněn pouze v souvislosti se zavražděním svého bratra a jeho pozdější činy nejsou v legendě vylíčeny. Popis těchto událostí jsme však v díle ani čekat nemohli, jedná se o legendu a právě legenda je svým obsahem specifická. Nesměřuje k oslavování úspěchů v bitvách, ale k budování kultu svatých.

Hledáme-li v legendě přímou zmínku o nájezdech Maďarů na Velkou Moravu, nesetkáme se s úspěchem. Při detailnějším čtení naši pozornosti neujde odstavec pojednávající o úpíci Moravě. Autor se o ní zmiňuje v souvislosti s tím, co následovalo poté, co se Svatopluk násilím zmocnil vlády a pohrdl kázáním biskupa Metoděje: *Proto*

⁹ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2000. str.40.

¹⁰http://cs.wikipedia.org/wiki/Kristi%C3%A1nova_legenda#Probl.C3.A9my_autorstv.C3.AD_a_pravosti_legandy

¹¹ Bitva se odehrála r. 955.

*byla jeho krajina a země i s lidmi ji obývajícími od svrchu uvedeného biskupa blahoslavené paměti dána do klatby a zkušena na svých polích a plodinách rozličnými pohromami, takže až do dnešního dne proto úpí. Neboť byla dána v plen a v zajetí, v kořist a posměch v spuštění a potupu všelikému tělu chodícímu po ní...*¹² Mínil autor pleněním, zajetím a kořistí nájezdy Maďarů na Velkou Moravu? Autor patrně zachytil aktuální stav Moravy, která se ve své době zřejmě potýkala jako zájmová sféra několika mocností s permanentními válkami a kořistnickými nájezdy. Musíme tedy brát v úvahu Uhry a Poláky, kteří pomalu vytlačují Přemyslovce z jejich východních držav, a také musíme uvažovat o tlaku z rakouských zemí. Svatopluk vládl v letech 871–894. Během jeho vlády proběhlo na Velkou Moravu několik útoků od sousedních států. Bulhaři se útokem na Velkou Moravu zmocnili některých Svatoplukem dobytých území v dnešním východním Maďarsku. (O územních ziscích legenda vůbec nepojednává). Roku 892 zahájil Arnulf¹³ se svými početnými spojenci (mimo jiné i Maďary) tažení proti Svatoplukovi, který však dokázal veškeré nepřátelské útoky odrazit. Až za vlády Mojmíra II. došlo k rozhodujícím bitvám mezi Maďary¹⁴ a Velkou Moravou. Ty se staly jedním z rozhodujících faktorů zániku Velkomoravské říše. Je tedy pravděpodobné, že motiv úpící Moravy odpovídá všem těmto útokům, nájezdům a bitvám. Oblastí zájmu autora se mnohem více než vztahy s okolními státními útvary a boje s nimi staly zázraky a skutky svatořečených a christianizace Velké Moravy. Legenda se proto již podrobněji nájezdy Maďarů nezabývá. Avšak s velkou pravděpodobností nemohla být tato významná událost, jakou zánik Velkomoravské říše pod nájezdem Maďarů rozhodně je, opomenuta úplně a autor legendy ji nepřímou zobrazení právě motivem úpící Moravy.

3.2 Prokopské legendy

Je známo více než padesát rukopisů sepsání života tohoto světce. V průběhu 10.–12. století bylo vytvořeno několik významných literárních památek popisující život sv. Prokopa. Nejstarší známá legenda o sv. Prokopu se nám dochovala v latině. Je jí *Vita s. Procopii minor*, menší latinská legenda prokopská. Sepsaná byla nejspíše někdy na počátku

¹² LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 1978. str. 17.

¹³ Arnulf byl východofranským a italským králem a římským císařem.

¹⁴ Ti v roce 896 zabrali území podél řeky Tisy. V těsném sousedství tak pro Velkou Moravu představovali velké nebezpečí.

12. století. Autorem byl patrně mnich Sázavského kláštera. Legenda se dochovala až v rukopisech ze 14. století.¹⁵

Zpracováním této legendy pak vznikl další text, který je součástí Letopisu Mnicha Sázavského. Ten svým vznikem náleží ještě do konce 12. století, přesněji do sedmdesátých let. My budeme zmínky o Polsku a Maďarsku hledat v latinsky psané legendě Vita s. Procopii minor.

Svatý Prokop se narodil dle Sommera nejdříve kolem roku 970 v Chotuni.¹⁶ Je považován za zakladatele Sázavského kláštera. Zpočátku byl klášter bez opata. Prokop o tuto funkci nestál, ale nakonec se někdy kolem roku 1035 stává prvním opatem tohoto kláštera. Sázavský klášter byl jedním z posledních míst, kde se zachovala slovanská liturgie. Prokop zemřel roku 1053 přirozenou smrtí. V době vlády českého krále Přemysla Otakara I. byl přičleněn k zemským patronům. Římský papež stvrdil jeho svatost 4. července 1204. Za svatého byl prohlášen i přesto, že nezemřel mučednickou smrtí.¹⁷

Po jeho smrti byli za vlády knížete Spytihněva II. roku 1056 mniši ze Sázavského kláštera vyhnáni a uchýlili se do basilánského kláštera v Uhrách. Byl to pravděpodobně klášter na Visegrádu nad Dunajem, kde působili řečtí i slovanští mniši.¹⁸ Navrátit se zpět jim roku 1061 umožnil až nově zvolený kníže Vratislav II. Nakonec však byli mniši roku 1096 vyhnáni definitivně knížetem Břetislavem II. Následujícího roku byli do kláštera uvedeni latinští benediktini z Břevnovského kláštera.¹⁹

Svatý Prokop se narodil někdy v druhé polovině 10. století a zemřel roku 1053.²⁰ To znamená, že žil v době vlády knížat Boleslava II, Boleslava III., Boleslava Chrabrého, Jaromíra, Oldřicha, Boleslava III. a Břetislava. Všichni tito panovníci měli určitý vztah k Polsku. Kníže Oldřich si vydobyl na Polácích Moravu, kníže Jaromír hledal v Polsku ochranu stejně tak Boleslav III. Kníže Břetislav zase z Polska přenesl ostatky svatého Vojtěcha do Čech a Boleslav Chrabrý, panovník, který vládl v Čechách pouhý rok, byl dokonce polského původu. Protože se však jedná o legendu a ne o kroniku, žádný z těchto údajů ve zkoumaných dílech hledat nemůžeme. Někteří z těchto panovníků jsou v legendě zmíněni, ale pouze v souvislosti s vyhnáním mnichů ze Sázavského kláštera. A to jsou

¹⁵ http://www.klaster sazava.cz/e_download.php?file=data/editor/40cs_2.pdf&original=LISTY_PRO_REGIONALNI_HISTORII2.pdf

¹⁶ S SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2007. str. 138.

¹⁷ Tamtéž, str. 73-89.

¹⁸ <http://www.svprokop-sazava.cz/klaster.htm>

¹⁹ <http://www.klaster-sazava.cz/dejiny/opati-klastera/>

²⁰ <http://www.klaster-sazava.cz/sv-prokop/>

fakta, která bychom v legendě rozhodně hledat měli, fakta týkající se odchodu sázavských mnichů do exilu do Uher. Vždyť tato skutečnost se přímo dotýká svatého Prokopa. Po přečtení legendy jsme na tuto problematiku opravdu narazili.

Při čtení nás jako první zaujme pasáž, ve které sv. Prokop věští vyhnání mnichů ze Sázavského kláštera: *Ba dokonce z vnuknutí Ducha svatého skvěl se tajemným darem prorockým, jsa schopen předvídati věci budoucí. Podle zjevení Boží milosti předpověděl také dva dny napřed konec svého pozemského života. Povolav k sobě muže řádného, synovce svého Víta, a bohabojného syna svého Jimrama, jednomu i druhému jim vyložil budoucí události, jak je potom skutečný běh věci potvrdil. S hlasitým štkáním je výmluvně oslovil takto: „Nejdražší synáčkové moji, kteréž jsem vychoval jako slepice svá kuřátka, vězte, že nadchází čas mého odchodu: třetí den se pokynu Páně jistotně odeberu z tohoto tělesného příbytku, poroučeje vás Bohu. Ale obezřetnosti vaší uvádím na vědomost, že po mém odchodu budete zmítáni útočnou směsicí rozčeřených pomluv i zhoubných vlnobití pronásledování, že se po šest let stanete vyhnanci v cizí zemi a že toto vaše bydliště vydá vladařská moc knížecí k užívání lidem cizím. Vy však, nejmilejší synáčkové, neztraskotejte proto ve své víře, utvrzujte své spolubratry, Boha ze všech sil chvalte, ve štěstí mu blahorečte, v neštěstí ho vzývejte, ve chvílích radostných mu vzdávejte díky, ve smutných pro milého Boha trpte, neboť ta hodina přijde, v níž vás blahovůlí své lásky Hospodin utěší. Vždyť po šesti letech slituje se Hospodin nad vašim vyhnanstvím a obnoví stav původního klidu, pomlouvače vaše stihne po zásluze pomstou a uvede vás zpět do přístavu útěchy. Neboť po skonu nynějšího knížete, zbožného Břetislava, nastoupí Spytihněv⁴³, který vás bude pronásledovat, avšak po jeho smrti ujme se knížecího stolce v Čechách Vratislav⁴⁴, muž vážený a dobrotivý. Ten vás povolá zpět z vašeho vyhnanství a Pán Ježíš Kristus poskytne vám v tomto bydlišti klid a bezpečnost po všechny vaše dny vašeho života. Amen.*²¹ Můžeme si všimnout právě zmínek o Břetislavovi, Spytihněvovi a Vratislavovi, ovšem, jak již bylo naznačeno, pouze v souvislosti s vyhnáním mnichů do Uher. Vypovězení do Uher je zde však uvedeno nepřímě. Autor se v této pasáži nezmiňuje o přesném místě exilu mnichů. Nás však budou více zajímat doklady o tom, zda se v legendě přímo vyskytuje místní určení, tj. Uhry, kam byli mniši vyhnáni: *Za toho času se naplnilo proroctví svatého otce Prokopa... A tak opat Vít spolu se svými bratry, jež*

²¹ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 176.

*sdužila jednota lásky, odešel pryč do země uherské.*²² Autor této legendy je v líčení odchodu mnichů do Uher oproti později vydaným legendám vcelku skoupý (srovnáno s Vita s. Procopii antiqua). Nemůžeme se zde dočíst o době, kterou mniši ve vyhnanství v Uhrách strávili (tento časový údaj však zmiňuje v předcházející pasáži), ani se autor faktograficky nepřibližuje domněnce, že se mniši uchýlili do některého basiliánského kláštera v Uhrách, pravděpodobně do kláštera na Visegrádu nad Dunajem. Srovnáme-li opět tuto legendu s legendou sepsanou v mladší době, s legendou Vita s. Procopii antiqua, můžeme si všimnout, že ta je ve vyličení vyhnání mnichů podrobnější. Píše se v ní, že *opat Vít se svými bratřími odešel do Uher a tam v kterémsi klášteře zůstáváje a řád svůj či bohoslužbu svou zachováváje, snášel vyhnanství po šest let.*²³

V prokopských legendách můžeme najít ještě jednu zmínku týkající se Uher. Tou je návrat z vyhnanství. Vita s. Procopii minor opět mlčí o počtu let: *Po smrti vévody Spytihněva odevzdala milost boží řízení vévodství do rukou věrného svého služebníka Vratislava, knížete slavné paměti. A poněvadž ten byl jedinečně oddán božím obřadům církevním, přilnul také celým srdcem k tomuto klášteru. Vyslav posly ke králi uherskému se ctí povolal zpět z vyhnanství opata Víta i s jeho bratry a důstojně je navrátil jejich klášteru.*²⁴ A zde opět obecná informace. V legendě se nevyskytuje žádný letopočet, tzn. ani rok odchodu a návratu mnichů. Veškeré časové zařazení se děje nepřímou, např. slovním spojením „po smrti Spytihněva“ atp.

3.3 Vojtěšské legendy

Mezi nejvýznamnější vojtěšské legendy z per zahraničních autorů řadíme Canapariovu legendu a legendu Brunona z Querfurtu

Na přelomu 11. a 12. století dochází k literárnímu zpracování i v Čechách. Jedná se o latinsky psané Verše o utrpení svatého Vojtěcha (Versus de passione sancti Adalberti). Ty se nám dochovaly ve dvou rukopisech asi ze 14. století. Autor vycházel patrně

²² CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 177-178.

²³ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve.* Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2007. str.

²⁴ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 178.

z Kanaparia, ale legendu doplňoval i svými vlastními údaji.²⁵ Předmětem našeho zkoumání budou Verše o utrpení svatého Vojtěcha, biskupa a mučedníka.

Svatý Vojtěch, druhý pražský biskup²⁶, pařil do rodu Slavníkovců. V zahraničních spisech se můžeme setkat spíše s jeho biřmovacím jménem Adalbert. Jakou spojitost měl Vojtěchem s Polskem? Vojtěch odešel spolu s dalšími do Polska po vyvraždění svého vlastního rodu. Uchýlil se na dvůr Boleslava Chrabrého. Polský panovník se stal nejen jeho přítelem, ale zároveň jej podporoval i v misii k pohanským Prusům. Tato cesta se mu, jak je známo, stala osudnou. Roku 997 byl ubodán. Boleslav Chrabrý prý od Prusů vykoupil ostatky sv. Vojtěcha a uložil je v sídelním Hnězdně. Břetislav I. je později po svém vítězném tažení do Polska přenesl do Prahy.

V souvislosti s Polskem bychom v legendě mohli hledat zmínky o odchodu Vojtěcha do Polska na dvůr Boleslava Chrabrého, o převezení ostatků po jeho smrti do Polska a o pozdějším přenesení ostatků knížetem Břetislavem do Čech. Legenda však líčí pouze život sv. Vojtěcha, jeho narození, učení, dvojí odchod do Říma a následný návrat. Můžeme se v ní dočíst o cestě do Polska k Boleslavu Chrabrému a nakonec o Vojtěchově smrti při misii v pohanském Prusku. Jeho smrtí legenda končí. Již se více nezabývá uložením ostatků v Polsku, ani následnou translací ostatků knížetem Břetislavem do Čech.

Nyní se blíže podívejme na Verše o utrpení svatého Vojtěcha, biskupa a mučedníka a jednotlivé pasáže pojednávající o Polsku: *Jeden starší bratr, jenž unikl střelám a ohni-jediný ze všech bratrů světcových*²⁷ - *stěžl se spasil, ke králi Boleslavu pak dorazil, v Polsku jenž vládl. Po královském zvyku a z lásky k svatému bratru král mu velkými sliby a dary vldnými přispěl.*²⁸ Češi často nacházeli v Polském království útočiště. Vždyť v Polsku v pozdějších dobách hledal azyl taktéž kníže Jaromír či jeho bratr Boleslav III. V legendě jsme narazili na historickou osobnost polských dějin, a to na Boleslava Chrabrého, který se narodil buď v roce 966, nebo 967. Zemřel 17. června 1025. Tento kníže se později stal i prvním polským králem. (V době, kdy sv. Vojtěch a jeho bratr uprchli do Polska, jím již byl, což v legendě není opomenuto.) V souvislosti se vztahem k českým zemím jej nespojujeme pouze s přátelstvím biskupa Vojtěcha. Na krátkou dobu, přesněji na jeden

²⁵ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 185.

²⁶ Prvním byl biskup Dětmar.

²⁷ Pravděpodobně se jedná o nejstaršího bratra Soběbora.

²⁸ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 212.

rok, se chopil vlády v českých zemích. O této skutečnosti legenda samozřejmě nepojednává: *Avšak svatý biskup ten hřích už předvídal v duchu; byl by sic bojoval rád, než včas též dovedl couvnout. Vyhnuv se lidu, jenž krví bratrů právě se zbortil, k uvedenému králi hned zamířil, Boleslavovi, aby pak po jeho poslech lid nedbalý zákona zkoušel, chtějí-li poslušni být a zákonem božím se řídit.*²⁹

V legendě se dále mluví o tom, jak Vojtěcha Češi zavrhli, a následně o Vojtěchově rozhodnutí vydat se na misií do Pruska: *Nastoupil brzy svou pouť, a král mu na cestu přidal dvakrát dvanáct mužů, ti měli mu zajistit pokoj, aby se bezpečně loď mu plavila hlubokým mořem.*³⁰ Z tohoto odstavce můžeme vyvodit, že Vojtěch byl polským králem ve své misií podporován: *Když pak pospíchal na loď a hrad už poslední stihl, tam, kde království Polské tou pevností hraničí s mořem, mnohým zástupů křtem tam od hříchů očistil duše. Tam též při svaté mši, již před lidem slavnostně sloužil, v oběť přinášel krev a tělo věčného Krista, kterému za krátký čas sebe samého přinesl v oběť. Nazítří však, když den už noční zapudil stíny, uštědřiv polibky všem a sladká pozdravu slova, na zakřivenou loď již vstoupil, s bolestí v srdci.*³¹ Svatý Vojtěch měl s velkou pravděpodobností dobrý vztah k polskému lidu a Polsku vůbec, jak můžeme vydedukovat z užitého slovního spojení s bolestí v srdci. K tomuto závěru nás vede i skutečnost, že Vojtěch pokřtíval polský lid. Ostatně ne náhodou byly ostatky sv. Vojtěcha po nějaký čas uloženy Polsku.

Svatý Vojtěch je považován za odpůrce otroctví, které souviselo taktéž s Polskem a Uhrami. Tak například Polsko se stalo významným zdrojem otroků, do Uher (mimo jiné) byli zase otroci vyváženi. Kvůli ucelenému pohledu na věc řadíme tuto problematiku do samostatné kapitoly.

3.4 Hagiografie a zmínky o Polsku a Uhrách

Legenda, neboli to, co má být čteno, je bezesporu nejrozšířenějším žánrem středověku. Legendy jsou psány čtivě, je v nich užito přímé řeči. Dle Chaloupeckého můžeme hovořit o duchovních románech nebo novelách staršího středověku.

Při zkoumání legend musí být brán zřetel na jejich schematičnost. Jednotlivé legendy mají podobnou kompozici. Začínají narozením světce, při popisu jeho života se soustředí

²⁹ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 213.

³⁰ Tamtéž, str. 213.

³¹ Tamtéž, str. 213.

na jeho přednosti a ctnosti, končí většinou jeho mučednickou smrtí. Zvláštní pozornost je věnována přenesení světcova těla (translace) a zázrakům se světce spojeným. Protože legendy neplnily funkci historického díla, ale sloužily zejména k oslavě světců či jako podklad k jejich kanonizaci, nemůžeme se o ně nekriticky opírat při rekonstrukci historických událostí. V legendách do popředí vystupovala více funkce nábožensky-vzdělávatelná nebo oslavná, než funkce podat přesný historický odraz. Přesto se v nich určité historické události objevují, týkají se však výlučně života světců.³²

Po prozkoumání jednotlivých legend 10.–12. století můžeme potvrdit původní hypotézu, že jediné zmínky o Uhrách a Polsku se týkají pouze života světců. V případě vojtěšských legend se dotkneme Polska (odchod Vojtěcha do Polska, jeho podíl na christianizaci této země), v prokopských legendách zase Uher (vyhnání mnichů ze Sázavského kláštera do Uher). Výjimku můžeme spatřovat u Kristiánovy legendy, kde nalezneme informaci, která přímo nesouvisí s životem svatých. Poznámku o úpíci Moravě můžeme vyložit jako Moravu postiženou nájezdy a působením nepřátel.

³² NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2000. str. 36–38.

4 Uherští panovníci v Kosmově kronice

Kterým panovníkům Kosmas věnoval pozornost a která jména naopak opomenul? V kronice se nachází pouze pět jmen z celkem dvaceti panovníků vládnoucích v Uhrách v 10.–12. století. Můžeme předpokládat, že se kronikář bude zabývat těmi panovníky, kteří měli vztah k českým zemím. Panovníci vládnoucí po Štěpánu II. se chopili vlády až po Kosmově smrti, logicky se tudíž v kronice vyskytovat nebudou.

4.1 Petr Orseolo

Prvním z uherských králů, o kterém Kosmova kronika pojednává, je Petr Orseolo. Na trůn nastoupil roku 1038 po smrti svého strýce Štěpána I.³³ Roku 1040 pomohl českému knížeti Břetislavovi porazit císaře Jindřicha při jeho tažení do Čech.³⁴ Tažení se konalo v důsledku Břetislavovy výpravy do Polska roku 1039.³⁵ Císař Jindřich odmítal připustit zlepšující se politické postavení Čech. Uherskou pomoc nekomentuje Kosmas přímo. Odkazuje k ní v následující větě: *Tomu (Prkošovi³⁶) kníže svěřil velení nad celou hotovostí z Moravy a nad třemi pluky, jež mu byly poslány na pomoc z Uher.*³⁷

Roku 1041 se zmocnil uherského trůnu palatin Aba, švagr Štěpána I., a Čechy ztratily od Uher vojenskou podporu. I to lze považovat za jednu z příčin, kvůli které byl kníže Břetislav donucen ke kapitulaci. Petr Orseolo byl nucen uprchnout. Navrátit zpět na trůn se mu podařilo až roku 1044 po vítězné bitvě českého knížete Břetislava a Jindřicha III.

Není známo, kdy přesně Petr Orseolo umírá. Roku 1046 byl za lidového povstání oslepen, vykastrován a vyhnán ze země.³⁸ Této skutečnosti odporuje Kosmovo tvrzení, že si jej vzala za muže Jitka ze Svinibrodu: *Nemohouc se jinak synu pomstíti za utrpenou křivdu, na pohanu jeho i všech Čechů, vdala se za Petra, krále uherského.*³⁹ Kronikář nám neudává, kdy k jejich údajnému sňatku došlo. Jitka (Judita) však byla svým synem Spytihněvem II. z Čech vyhnána roku 1055. Odešla do Uher, kde už ale od roku 1045 vládl

³³ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 56.

³⁴ PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Uher a Maďarska v datech*. Vydání 1. Praha: Libri, 2010. str. 29–30.

³⁵ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 59.

³⁶ Prkoš byl bílinský kastelán, jemuž kníže svěřil posily z Moravy i Uherskou jízdu. Pro zradu byl popraven. In: ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. str. 60.

³⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 99.

³⁸ PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Uher a Maďarska v datech*. Vydání 1. Praha: Libri, 2010. str. 30.

³⁹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 107.

Ondřej I., následník Petra Orseola. Kosmovo tvrzení, že si Judita vzala uherského krále Petra, nemůže být tedy pravdivé. Teoreticky je možné, že si Petra Orseola opravdu vzala, ale již ne jako tehdejšího krále.

4.2 Ondřej I.

Po Petrovi I. usedl roku 1046⁴⁰ na uherský trůn Ondřej I. V době jeho vlády se v čele českého státu vystřídali Břetislav I. a Spytihněv II. Břetislav I. podporoval v bojích s Uhry římského krále Jindřicha III.⁴¹

Roku 1055 se v Čechách chopil vlády Břetislavův syn Spytihněv II. Ten téhož roku vtrhl na Moravu a jeho bratru Vratislavovi, který měl pod svou správou významné Olomoucko⁴², nezbyvalo nic jiného, než uprchnout do Uher.⁴³ Svou manželku zanechal v Olomouci. Ta byla v pokročilém těhotenství a při cestě za ním zemřela. Dle Kosmy jej *král Ondřej vlídně přijal a čestně ho po celou dobu pobytu u sebe choval.*⁴⁴ V kronice je dále obsažena informace, že Vratislav ve vyhnanství našel svoji druhou ženu Adlétu Uherskou, dceru krále Ondřeje I. (Více o tom v samostatné kapitole.) Spytihněv byl nakonec donucen povolat svého brata Vratislava zpět do Čech; Uhry totiž hrozily nájezdy na Moravu. Za vlády Ondřeje I. hledal v Uhrách útočiště nejen budoucí kníže a král Vratislav, ale i jeho matka Jitka ze Schweinfurtu (r. 1055) a sázavští mniši (r. 1056). Ti všichni byli vyhnáni tehdejším knížetem Spytihněvem II. O vyhnání mnichů ze Sázavského kláštera Kosmas mlčí.

4.3 Béla I., Šalamoun I., Gejza I.

Těmto panovníkům není v kronice věnována pozornost. Béla I. však bezpochyby souvislost s Čechami měl. Někdy po roce 1031 odešel spolu se svými bratry do Čech. Jeho vězněný otec Vazul byl totiž oslepen, a tak byli Béla s bratry Ondřejem a Levantem ze své vlasti vyhnáni.⁴⁵

⁴⁰ Josef Žemlička udává jako rok nástupu Ondřeje I. letopočet 1047. Rok 1046 udává Richard Pražák a taktéž Karel Hrdina a Marie Bláhová v Kosmově kronice.

⁴¹ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 67–68.

⁴² Konrád a Ota, jeho bratři, měli pod svou správou Brněnsko a Znojensko.

⁴³ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 80–84.

⁴⁴ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 105

⁴⁵ PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Uher a Maďarska v datech*. Vydání 1. Praha: Libri, 2010. str. 43.

Za vlády následujících panovníků se nestalo nic pro české země natolik zásadního, aby měl kronikář potřebu nějaké události zaznamenat. Za nepřímou zmínku o Šalamounovi I. můžeme považovat smrt kněžny Adleity, sestry tohoto uherského panovníka, roku 1062.⁴⁶

4.4 Ladislav I.

Pozornost kronikář věnoval až dalšímu z panovníků Ladislavu I. Ten vládl v letech 1077–1095. Dle Kosmy ho měl roku 1090 navštívit biskup Gebhart při své cestě do Říma a *oznámiv mu bezpráví na své církvi, žádal na něm pomoci k cestě do Říma, nemaje, bohužel, zdání, že smrt již jemu je blížká.*⁴⁷ Král jej prý pak odvezl na hrad Ostřihom, kde biskup následně zemřel.

O Ladislavu I. se Kosmas zmiňuje ještě jednou. Píše, jak se na jeho dvůr odebral spolu se svou družinou kníže Břetislav II. *Král Vladislav, znaje se k němu jako ke svému příbuznému, vlídně ho přijal a vykázal jeho bojovníkům za bydliště Bánov blízko hradu Trenčína... Břetislava samého s několika druhy nechal král u sebe v radostech dvora královského.*⁴⁸ Stalo se tak roku 1091. Vladislav spolu s dalšími asi 2000 bojovníky, otroky a mnohým nákladem odešel do Uher po sporu se svým otcem Vratislavem II. Po smrti otce i Konráda I. Brněnského, českého knížete, se do Čech navrátil a roku 1092 se ujal knížecího stolce.⁴⁹

Ladislav I. zemřel roku 1095 při svém tažení do Čech. Nezanedbal po sobě žádné mužské potomky, a tak mu nezbývalo než trůn zajistit svému synovci Kolomanovi.

4.5 Koloman Uherský

Roku 1095 se trůnu ujal Koloman Uherský. Nejspíše roku 1099 došlo k dohodě mezi Kolomanem a českým knížetem Břetislavem II.: *Téhož roku (1099) týž kníže Břetislav, přišed s vojskem na Moravu, přestavěl hrad Podivín, vrátil jej, jak bývalo dříve, do moci biskupa Heřmana a slavil tam ve vsi Slivnici svatodušní svátky. Setkal se potom s králem*

⁴⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 111.

⁴⁷ Tamtéž, str. 137.

⁴⁸ Tamtéž, str. 143.

⁴⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. str. 220.

panonským Kolmanem na poli, jež slove Lučsko, a dlouho spolu rokovali, dohodující se k dohodě obou stran. A davše si navzájem nesmírné dary, obnovili staré smlouvy přátelství a míru a stvrдили je přísahami.⁵⁰ Obsahem této dohody bylo, že Moravané nebudou podporovat Kolomanova bratra Almuše. Během své vlády musel Koloman neustále čelit spiknutím, které proti němu jeho mladší bratr Almuš osnoval. Ten se svému bratrovi odmítal podřídit a zpochybňoval jeho práva na nástupnictví. Jejich spor nakonec vyústil v oslepení Almuše a jeho nejstaršího syna. Dle Dubnické kroniky se to stalo roku 1115, kdy Almušovu synu bylo kolem devíti let. V této kronice je zaznamenáno pouze oslepení syna, nikoliv otce.⁵¹ Kosmas se k tomuto činu vrací ještě zpětně po smrti Kolomana: ...aby po něm (po Kolomanovi) nepanoval jeho bratr Almuš, jej i jeho syna zbavil mužství i zraku.⁵² Kosmas tedy oproti Dubnické kronice píše i o oslepení Almuše, navíc přidává vykleštění otce i syna.

Koloman uzavřel spojenectví s polským panovníkem Boleslavem. To mu mělo pomoci v boji proti českému knížeti Bořivojovi. Naděje vkládal i do Svatopluka, knížete olomouckého údělu, který si dělal nárok na vládu v Čechách. Když však Svatopluk roku 1105 do Čech napochodoval, pomoci se mu od Uher nedostalo. Uherské vojsko bylo nejspíše odvoláno zpět do Uher, kde se opět Almuš zmohl na odpor. Tuto informaci Kosmas vynechává.

*Roku od narození páně 1098. Doneslo se knížeti Břetislavovi, že jakýsi počet Židů uprchl a že někteří tajně stěhují své bohatství dílem do Polska dílem do Panonie.*⁵³ Král Koloman prý přijímal Židy vyhnané z Čech. To mu přinášelo zisky; docházelo k rozvoji obchodu a královská pokladna se více plnila.⁵⁴

Kronika nás seznamuje ještě s další událostí týkající se česko-uherských vztahů za vlády Kolomana: *Když se král Jindřich vracel od hradu Prešpurku, upustiv od obléhání, král uherský Koloman zanedlouho, chtě se pomstít za příkoří, jichž zakusil od knížete Svatopluka, vtrhl do Moravy a jal se ji nepřátelsky plenit.*⁵⁵ Roku 1108 Koloman zorganizoval nájezd na Moravu. Chtěl se pomstít za hrozné jednání Svatopluka vůči uherským občanům během obléhání Prešpurku (Bratislavy). Svatopluk si při pokusu o odražení útoku na Moravu poranil oko, a tak svoji snahu musel přerušit. Na

⁵⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 7. Praha: Paseka, 2005. str. 157.

⁵¹ SOPKO, Július, ed. *Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická: historické rozprávanie neznámeho autora o minulosti Uhorského kráľovstva od výbojov Hunov do Európy až po sobáš Mateja Korvína s Beatricou*. Vydání 1. Budmerice: Rak, 2004. str. 87.

⁵² KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 192.

⁵³ Tamtéž, str. 154.

⁵⁴ http://cs.wikipedia.org/wiki/Koloman_Uhersk%C3%BD

⁵⁵ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 175.

počátku následujícího roku se vzmohl na protiútok a podařilo se mu dobýt Nitru.⁵⁶ Na závěr se ve spojitosti s nastolením nového uherského krále Štěpána v kronice dozvídáme o smrti krále Kolomana.⁵⁷

Štěpán II.

Poslední z panovníků, kterému se Kosmas ve své kronice věnuje, je Štěpán II. Ten vládl v Uhrách v letech 1116–1131. O prvním roce jeho vlády píše kronikář následovně: *Přední muži lidu uherského... poslali po smrti svého krále Kolomana ke knížeti Vladislavovi, aby s nově nastoleným jejich králem Štěpánem obnovil a utvrdil starodávny mír a přátelství.*⁵⁸ O Štěpánu II. Kosmas ještě pojednává tehdy, když mluví o manželce Soběslava. Tu Štěpán II. přijal na svém dvoře.⁵⁹ Štěpánovy smrti roku 1131 se již kronikář nedožil. Nástupcem uherského panovníka se stal oslepený Béla II.

⁵⁶ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 130–133.

⁵⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 190.

⁵⁸ Tamtéž, str. 190.

⁵⁹ Tamtéž, str. 197.

5 Polští panovníci v Kosmově kronice

5.1 Měšek I.

Jméno prvního historicky doloženého polského knížete v kronice najdeme několikrát. Avšak pouze v Dražiském rukopise⁶⁰ Kosmovy kroniky se jedná opravdu o tohoto knížete. Dle přípisu v tomto rukopise *roku od narození Páně 985 Sasové napadli území Slovanů, jimž přišel na pomoc kníže Měšek s velkým vojskem.*⁶¹ V pozdějších záznamech, použije-li Kosmas jméno knížete Měška, míní jeho následovníka, Boleslava Chrabrého.⁶²

Kronikář taktéž poukazuje na sňatek Měška I. s Doubravkou, dcerou českého panovníka Boleslava I., a to tehdy, když zaznamenává její smrt. Nepíše, kterého roku se tak stalo, dokonce ani konkrétně nezminí Měškovo jméno, mluví pouze o sňatku Doubravky s blíže neurčeným polským knížetem.⁶³ K jejich sňatku došlo roku 965 a stal se významným krokem k česko-polskému sblížení.⁶⁴

Měšek se s Boleslavem prvním spřátelil. Oba politicky podporovali bavorského vévodu Jindřicha. Nakonec se však Měšek přiklonil na stranu Říše a došlo k ochlazení česko-polských vztahů. Když Poláci obsadili území ovládané Čechy (Krakovsko, Slezsko), neshody vyústily v otevřenou válku. Polsko dobyté území ubránilo. K těmto událostem došlo s největší pravděpodobností na sklonku vlády Boleslava II. Např. vojtěšské legendy vyprávějí o sporech druhého pražského biskupa Vojtěcha s knížecí nobilitou, které se týkaly i obchodu s otroky. Historikové předpokládají (např. D. Třeštík, J. Sláma, J. Žemlička), že územní ztráty v Polsku zamezily dalšímu přílivu otroků, a tím došlo na přelomu 10. a 11. století k hluboké krizi českého státu.⁶⁵

⁶⁰ Tento rukopis vznikl ve 12.–13. století. Kosmova kronika v něm byla rozdělena do čtyř knih. Rukopis doplnil o vpisky Mnich sázavský. Rukopis je nyní uložen v Saské zemské knihovně. Za druhé světové války však byl nezvratně poškozen požárem. KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. 2012. str. 240.

⁶¹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 53.

⁶² Více v kapitole Kosmas a vztah k Polsku.

⁶³ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 51.

⁶⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 27.

⁶⁵ NOVÝ, Rostislav; SLÁMA, Jiří. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 1987. str. 423–424.

5.2 Boleslav Chrabrý

Opět se více o ztvárnění tohoto polského panovníka kronikářem Kosmou dočteme v samostatné kapitole *Kosmas a vztah k Polsku*, kde si na příkladu tohoto panovníka ukážeme vztah kronikáře k Polsku. Vypišme si nyní alespoň v krátkosti události týkající se Boleslava Chrabrého, které v kronice nalezneme.

První ze zmínek se vztahuje k roku 999, kdy polský panovník po smrti Boleslava II. využil oslabení českého státu a *ihned se zmocnil lstí hradu Krakova a všechny Čechy, které tam zastihl, dal pobíti mečem.*⁶⁶ Malopolsko poté připojil ke své zemi. Následuje vylíčení Boleslavova tažení na Prahu a následný útek Poláků z Prahy. Popsán je i Boleslavův úskok, kterým přesvědčil císaře, aby vsadil Oldřicha do vězení. Kronikář nevynechal ani smrt Boleslava Chrabrého roku 1025. Boleslavovo jméno se objeví v kronice ještě jednou. Kosmas si při konstatování smrti knížete Boleslava III. roku 1037 neodpustí připomenout, *že zemřel kníže Boleslav, jež Měšek oslepil.*⁶⁷

5.3 Kazimír I. Obnovitel

Hned v počátku druhé knihy kroniky nás zarazí věta: *Když byl toho času Kazimír, slavný kníže polský, odňat tomuto světu a jeho synové Boleslav a Vladislav se ještě jako nemluvňata kojili mlékem z prsů, mohli se Poláci nadíti jediné spásy v tom, když se dají na bídný útek v různé strany.*⁶⁸ Kníže Kazimír však v této době (tj. někdy před rokem 1039) nezemřel, vládl až do roku 1058. Ze své země byl pouze vyhnán.⁶⁹ Jeho synové Boleslav a Vladislav toho času ještě nebyli na světě, narodili se až po sňatku Kazimíra s manželkou Dobroněgou Kyjevskou. Roku 1034 zemřel Kazimírův předchůdce Měšek II. Lambert, a tak je možné, že Kosmas jejich jména zaměnil.

Jméno knížete Kazimíra objevíme v knize ještě jednou v souvislosti se sňatkem českého knížete Vratislava s Kazimírovou dcerou Svatavou Polskou.⁷⁰ Žádné další informace nám o vládě Kazimíra Obnovitele kronikář nepodává. Zcela vynechal údaj

⁶⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 60.

⁶⁷ Tamtéž, str. 75. Zde je Měškem míněn Boleslav Chrabrý.

⁶⁸ Tamtéž, str. 87.

⁶⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 55.

⁷⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 111. Více se o ní dočteme v kapitole Kněžny a princezny.

o znovuzískání Vratislavska, tj. části Slezska⁷¹ roku 1050, ke kterému došlo právě za vlády Kazimíra.⁷² Tento fakt nejspíše kronikář vynechal záměrně. Jeho protipolský postoj mu možná nedovolil přiznat ztrátu území ovládaného Přemyslovci.

5.4 Boleslav II. Smělý

Již jsme mluvili o tom, že kronikář zaznamenal mylnou informaci o smrti knížete Kazimíra, v níž píše i o synech, které po sobě měl zanechat. Jedním z nich byl právě Boleslav II. Smělý. Ani další kronikářova poznámka o tomto panovníkovi nám nepodává žádné podrobné informace o jeho životě. Kosmas pouze stroze konstatuje, že *kníže Vratislav pojal za choť Svatavu, dceru Polského knížete Kazimíra a vlastní sestru Boleslava a Vladislava*.⁷³ Z takovýchto údajů si můžeme udělat představu o příbuzenských vztazích vládnoucího rodu, avšak nedozvíme se nic o době vlády Boleslava II. Smělého.

Polsko za vlády Boleslava II. odmítalo platit tribut za Slezsko českému panovníku Vratislavovi, což nepřispívalo k dobrým vztahům mezi oběma státy. Kronikář se k této záležitosti bude vrací v souvislosti s vládou Boleslava III. Křivoústého. Boleslav II. zemřel roku 1081 za podezřelých okolností ve vyhnanství v Uhrách.⁷⁴

5.5 Vladislav I. Herman

Roku 1079 se moci ujal mladší bratr předcházejícího panovníka. Za jeho vlády došlo v Polsku k posílení českého vlivu. Vladislav později dokonce rezignoval na užívání královského titulu, který byl udělen českému králi Vratislavu II. Českým zemím byl také nucen obnovit platbu tributu za Slezsko. Nejspíše roku 1080 si vzal za ženu Juditu (Jitku) Přemyslovnu, dceru Vratislava II. a Adléty Uherské. Vliv Přemyslovců v Polsku postupně slábnul. Roku 1091 Vladislavovi dokonce vojensky pomohl český král Vratislav v tažení do západního Pomoří.

Faktickou moc měl v Polsku palatin Setěch, který Vladislava donutil k zásahu proti synu Zbyhněvovi, kterému kníže svěřil Slezsko (druhému ze synů Boleslavovi dal do správy Kladsko). Do sporu se vmísil i český kníže Břetislav. Vzájemné spory mezi

⁷¹ To získal roku 1039 při svém tažení na Polsko český kníže Břetislav.

⁷² ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 67.

⁷³ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 111.

⁷⁴ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 84–108.

Vladislavem Hermanem a Břetislavem se zmírnily až po Setěchově pádu.⁷⁵ Polsko v té době neudrželo svoji jednotu. Území se několikrát rozdělilo, mezi otcem a syny docházelo k bojům o titul vrchního knížete, což samozřejmě Polsko oslabovalo.

Vladislav I. Herman se v Kosmově díle objevuje v obou případech, které jsme citovali už u Boleslava II. Smělého, tj. jako bližší určení příbuzenského vztahu. Stejně tomu tak je u sdělení konstatujícího smrt jeho manželky Judity: *Dne 25. prosince zemřela Jitka, manželka Vladislava, knížete polského.*⁷⁶ Informaci podobného typu nalezneme ještě u roku 1088, kde se mluví o bojovníku Benedovi, který *sloužil vojensky paní Jitce, choti knížete Vladislava.*⁷⁷ Všimněme si, že udání příbuzenských vztahů je u Kosmy časté a přispívá k přehlednosti kroniky.

Podrobnější zprávu nám kronikář podává o placení tributu za Slezsko: *Kdykoli do Polska vtrhl (Břetislav II.), pokaždé se slavně jako vítěz vrátil... A nepřestal je hubiti, až kníže polský Vladislav s pokornou prosbou zaplatil až do posledního halířku poplatek za minulý a tehdejší rok. Tento plat činil úhrnem tisíc hřiven stříbra a šedesát hřiven zlata. Kníže Vladislav též odevzdal hrady, jež náleží ke kraji kladskému, svému synu Boleslavovi a rukoudáním a slibem věrnosti ho poručil knížeti Břetislavovi, aby poslouchaje svého ujce, v pokoji mohl držeti kraj, od otce mu svěřený. Sám kníže Vladislav se zavázal přísahou, že bude platiti poplatek, kdysi od knížete Břetislava, totiž pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata, za poskytnutí míru každého roku v určený čas.*⁷⁸ Tento odstavec zároveň podává informaci o Kladsku, které dal do správy svému synu Boleslavovi. Poslední údaj o Vladislavu I. Hermanovi se vztahuje k jeho smrti.⁷⁹

5.6 Boleslav III. Křivoústý

Boleslav III. byl synem Judity Přemyslovny a Vladislava I. Hermana. Je posledním z panovníků, o kterém Kosmas píše. Vlady následujících se již nedožil. Nejprve se dočteme o Boleslavově narození: *I oznámil to své paní (Juditě) a ona časem počala, ale když porodila syna, třetího dne umřela při prvním kuropění dne výše řečeného (tj. 25. prosince 1085). A její syn byl pokřtěn na jméno svého strýce Boleslava.*⁸⁰ Kosmas se

⁷⁵ Tamtéž, str. 107–125.

⁷⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 129.

⁷⁷ Tamtéž, str. 134.

⁷⁸ Tamtéž, str. 149.

⁷⁹ Tamtéž, str. 163.

⁸⁰ Tamtéž, str. 129.

v určení data Boleslavova narození zmýlil. Narodil se již 20. srpna 1086. Judita sice zemřela 25. prosince, ale až o rok později roku 1086. Roku 1093, tj. asi v jeho osmi letech, mu otec přidělil Kladsko. To taktéž líčí Kosmas ve své kronice.⁸¹

Významným zdrojem poznatků o tomto panovníkovi je i následující výňatek z kroniky: *Téhož roku (1099) pozval kníže Břetislav svého sestřence Boleslava o Vánocích k hodům vystrojeným na hradě Žatci a tam na samý Boží hod se svolením všech předáků Čech byl učiněn Boleslav mečníkem svého strýce. A když ho po svátcích kníže zase vypravil domů, dal mu dary a ustanovil, aby za výkon hodnosti mečníka dostával z poplatku, jež jeho otec Vladislav platil, pokaždé ročně sto hřiven stříbra a deset hřiven zlata.*⁸² Zde Kosmas připomíná platbu tributu Vladislava I. a zároveň nám podává novou informaci o ustanovení Boleslava mečníkem⁸³ knížete Břetislava.

Po smrti jeho otce roku 1102 mu byla přidělena vláda ve Slezsku a Malopolsku, zatímco jeho bratru Zbyhněvovi bylo dáno do správy Velkopolsko a Kujavsko.⁸⁴ Kosmas toto rozdělení území Polska mezi Vladislavovy syny neopomenul. Popisuje i následné spory mezi bratry, ke kterým počalo docházet: *Ale poněvadž dle slov Páně každé království samo v sobě rozdělené zpustne a dům na dům padne, a jak se obecně říká, dva kocouři do jednoho pytle chycení pohromadě býti nemohou, roku od narození Páně 1103 Zbyhněv hned po smrti otcově zdvihl zbraně proti svému bratru, a slíbiv knížeti Bořivojovi peníze, získal ho na svou pomoc. Když to uslyšel Boleslav, poslal svého vychovatele Skrbimíra požádati knížete Bořivoje, aby se rozpomenul na příbuzenství, že jest mu po jeho sestře Jitce bližší; mimo to nabízel mu hotově deset měšců, v nichž bylo tisíc hřiven.*⁸⁵ Touto sumou obrátil Bořivoje na svou stranu. Následně se sblížil se Svatoplukem,⁸⁶ který se rozbratřil s Bořivojem, *poněvadž nedostal od něho ani jediného haléře.*⁸⁷ V jeho pomoc doufal i poté, co s uherským panovníkem Kolomanem uzavřel mír a současné spojení v boji proti českému knížeti Bořivojovi. Tažení proti českému panovníkovi bylo neúspěšné. Postupně si Boleslav vydobyl (na úkor svého bratra) hlavní postavení v Polsku. Ten mu musel přenechat Velkopolsko.⁸⁸

Na podzim roku 1108 uprchla do Polska část Vršovců pronásledovaných knížetem Svatoplukem Olomouckým, který se v květnu 1107 chopil vlády v Čechách. Roku 1109

⁸¹ Tamtéž, str. 149.

⁸² KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 157.

⁸³ Mečník je dvořan, který nosí meč panovníkovi.

⁸⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 129.

⁸⁵ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 163.

⁸⁶ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 129.

⁸⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 164.

⁸⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 130.

napadla Polsko vojska Jindřich V.⁸⁹ spolu s vojsky českého knížete Svatopluka. Českému knížeti se tažení stalo osudným. Dne 21. září byl zabit neznámým vrahem, který byl dle Kosmy *poslaný od Jana, syna Čestova, z rodu Vršovců*.⁹⁰ Bratr Boleslava Křivoústého Zbyhněv uprchl roku 1107 do Čech. O čtyři roky později se po zdánlivém usmíření s bratrem vrátil zpět. Boleslav jej však nechal zajmout a oslepit.⁹¹ Kosmas se o tomto činu zmiňuje až zpětně, a to ještě nepřímo, když do úst knížete Vladislava vkládá větu: *Nikoli, nebudu se rovnati knížeti polskému, jenž svého bratra Zbyhněva lstivě povolal pod závazkem přísahy a třetího dne oslepil*.⁹²

Velice podrobně a se zanícením se Kosmas rozepisuje o napadení Čech Poláky r. 1110. Líčí jejich zradu. Polsko pod záminkou usmíření Vladislava s jeho bratrem Soběslavem vyhlásilo smír, který nedodrželo. Následně vyhrálo závěrečnou bitvu. K boji došlo během polského ústupu u řeky Trutiny. Nakonec došlo k usmíření obou bratrů. Smír však netrval dlouho a Soběslav roku 1113 uprchl do Polska, odkud následně zosnoval vypálení Kladska. Boleslav III. nakonec dle Kosmy dopomohl opětovnému usmíření obou bratrů. Knížeti Vladislavovi napsal prosebný dopis.⁹³

Poslední zprávou, kterou nám kronikář o Boleslavu III. Křivoústém podává, je přijetí Soběslava na dvoře Boleslava III. Z Čech jej vypudil kníže Vladislav. O skonu Boleslava III. Křivoústého samozřejmě v kronice nic nenajdeme, Kosmas se jeho smrti již nedožil. Boleslav III. Křivoústý zemřel roku 1138 (Kosmas 1125).

Jak jsme si mohli povšimnout, Kosmas se nejpodrobněji zabývá zejména posledními dvěma zmíněnými panovníky. Příčin můžeme spatřovat hned několik. Kronikář byl současníkem obou panovníků a všechny události zažil. Další z příčin může být blízký kontakt obou panovníků s Čechami, mimo jiné prostřednictvím příbuzenských vtaů. Proč se Kosmas věnoval pouze těmto šesti panovníkům? Panovníci vládoucí po Boleslavu III. Křivoústém se samozřejmě logicky v kronice vyskytovat nemohli.

Proč ale kronikář zcela vynechal vládu Měška II. Lamberta? Tento panovník byl nucen uprchnout do Čech, kde se dostal do dočasného zajetí knížete Oldřicha. Roku 1032 se Měšek II. do Polska vrátil a znovu se ujal vlády. Nakonec byl pod německým tlakem

⁸⁹ Jindřich V. byl král a císař římsko-německý.

⁹⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 176.

⁹¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. str. 239–241.

⁹² KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 183.

⁹³ Tamtéž, str. 184–188.

donucen vzdát se královského titulu.⁹⁴ Ačkoliv tedy vláda Měška II. měla souvislost s Čechami, kronikář ji nerefletoval. Nejspíše se mu nejevila zásadní pro vývoj českého státu. Ostatně Kosmas v této době ještě nežil, a tak informace mohou být skoupější.

⁹⁴ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 58.

6 Princezny a kněžny v Kosmově kronice

Sňatková politika českých zemí zasahovala mimo jiné také do Polska a Uher. České kněžny a princezny byly vyvdávány do těchto zemí a naopak česká knížata a panovníci přijímali za své manželky polské a uherské kněžny či princezny.

6.1 Doubravka (Doubrava, polsky Dobrava)

Doubravka, Doubrava či v polštině Dobrava byla starší dcera knížete Boleslava I. Mezi další jeho potomky patří Mlada, Boleslav II. a Strachvas.⁹⁵ Podrobnosti o životě této panovnice nám zůstávají zastřeny. Jednotlivé prameny se dokonce v informacích liší. Neznámý je již rok jejího narození. Víme že roku 965 uzavřel Boleslav I. spojeneckou smlouvu s polským knížectvím, jejímž potvrzením byla svatba polského knížete Měška I. právě s Doubravkou. Aby si Měšek mohl vzít křesťansky založenou Doubravku, musel se nechat pokřtít. K tomu došlo pravděpodobně až rok po jejich sňatku. Tuto událost považujeme za počátek christianizace Polska. Narodil se jim syn Boleslav Chrabrý, který se na krátký čas chopil vlády v českých zemích. Doubravka zemřela roku 977.⁹⁶ Tento fakt o jejím úmrtí najdeme již u Kosmy: *Zemřela Doubravka. Byla velmi nešlechtná; neboť jsouc již ženou pokročilého věku, když se vdala za polského knížete, sňala závoj ze své hlavy a vstavila si na ni vínek panenský*⁹⁷, což bylo veliké bláznovství od té ženy.⁹⁸

Nic víc se o ní Kosmas ve své kronice nezmiňuje. O této panovnici napsal pouhé dvě věty. Nedočteme se nic o tom, kde se narodila, o uzavření smlouvy s Polskem, o jejím sňatku, pouze tuto zmínku v souvislosti s její smrtí. Faktem je, že Kosmas rozhodně nebyl Doubravčiným současníkem, narodil se až po její smrti, a to je možná příčinou stručného vyjádření o Doubravce. Vyvstává nám otázka, zda se Kosmas nezmýlil a píše opravdu o této panovnici. Jiné prameny se o ní totiž vyjadřují pochvalně. Historik Václav Novotný na počátku 20. století tvrdil, že si ji kronikář popletl s Odou, dcerou saského vévody Ditricha a druhou manželkou Měška I.⁹⁹ Datum jejího úmrtí však uvedl správně.

⁹⁵ Moderní historická věda soudí, že Strachvas je totožný s Kristiánem. Hlavními propagátory této hypotézy jsou historik D. Třeštík a archeolog J. Sláma.

⁹⁶ BAUER, Jan. *České princezny na evropských trůnech*. Vydání 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2010. str. 43–52.

⁹⁷ V českých zemích bylo zvykem, aby mladá dívka šla k obřadu se svatebním věnečkem na hlavě.

⁹⁸ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 51.

⁹⁹ BAUER, Jan. *České princezny na evropských trůnech*. Vydání 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2010. str. 48.

I Kronikář a biskup Dětmar z Merseburku¹⁰⁰, který sepsal dějiny 10. století a který nebyl z Čech, se o Doubravce zmínil obsáhleji a hlavně pochvalněji: *Měšek vzal si za ženu urozenou sestru staršího Boleslava, která tak, jak zněla ve jméně svém, jevila se i ve skutečnosti. Dobrava totiž se jmenuje po slovansky ta, která německým jazykem se překládá Bona. Neboť tato Kristu věrná paní, když poznala, že manžel její je naplněn různými bludy pohanskými, horlivým důmyslem své vznešené mysli stále a stále přemítala, jak by ho k sobě přidružila i ve víře, a namáhala se s umírněností a všemi prostředky se snažila jemu zalíbiti, nikoliv pro mnohotvárné požítky tohoto světa, ale spíše pro budoucí odměnu, chvályhodný a všem věřícím toužebný plod.*¹⁰¹

6.2 Adléta Uherská

Adléta Uherská se narodila na dvoře uherského krále Ondřeje I. nejspíše roku 1040. Roku 1061 se stala manželkou českého knížete a pozdějšího krále Vratislava II. Kronikář Kosmas píše o tom, jak Spytihněv II. táhnul na Moravu, která byla rozdělena mezi Vratislava, Konráda a Otu. Vratislav se bál, a proto utekl do končin panonských (tj. do Uher). Na svém dvoře ho přijal král Ondřej. Jeho těhotná žena¹⁰², kterou zanechal v Čechách, při cestě za ním zemřela. Dle Kosmy si při cestě poškodila dělohu. Avšak Vratislav II. si brzy našel náhradní manželku. Kosmas o tom píše následující: *Náhoda tomu chtěla, že tento král (Ondřej Uherský) měl jedinou dceru jménem Adleitu; byla to dívka již pro lože manželské dospělá, velmi sličná, mnohým ženichům svým jsouc nadějí budící závist. Sotva ji host uzřel, osudně si ji zamiloval. Dobrý král tomu nebránil a po krátkém čase dal mu ji a manželku. Když to uslyšel kníže Spytihněv, hleděl se bystrým postřehem uvarovati toho, aby snad jeho bratr s Uhry nenapadl celou Moravu, a vypraviv posly, povolal ho zpět z Uher a navrátil mu hrady, jež mu již dříve jeho otec dal na Moravě.*¹⁰³

Adléta Uherská žila v době kronikáře Kosmy. Nejspíše právě proto je život této kněžny popsán v kronice více, než tomu bylo u předchozí panovnice. Kronikář dále popisuje již jen smrt této české kněžny: *Dne 27. ledna zemřela kněžna Adleita, matka Jitky*

100 Merseburg nebo Merseburk (česky také Meziboř) je historické město ve středním Německu na řece Saale.

101 Citace byla převzata z: <http://www.e-stredovek.cz/view.php?navezclanku=zeny-ve-stinu-premyslovcu-%96-dil-2-brzbozne-sestry-dobrava-a-mlada&cislocclanku=2006080005>

102 Jméno první manželky Vratislava II. neznáme.

¹⁰³ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 106–107.

*a Ludmily a též Břetislava Mladšího a Vratislava, jenž v prvním květu mládí zemřel dne 19. listopadu.*¹⁰⁴

7 Svatava Polská

Na poslední citovanou větu navazuje další, která pojednává o sňatku Vratislava II. s jeho další manželkou, v pořadí již třetí, se Svatavou Polskou: *A když uplynula doba skoro jednoho roku od smrti kněžny Adleity, kníže Vratislav pojal za choť Svatavu, dceru polského knížete Kazimíra a vlastní sestru Boleslava a Vladislava. S ní měl čtyři děti, zdatné muže: Boleslava, Bořivoje, Vladislava a Soběslava.*¹⁰⁵

Jak jsme si mohli všimnout, Kosmas se zmiňuje výhradně o svatbách a úmrtích kněžen a královen. Dobrou představu si můžeme udělat o rodokmenu přemyslovských knížat, protože popisy často komentují jejich příbuzenské vztahy. To můžeme dobře vidět právě v předchozí zmínce.

7.1 Adléta (Adleyta) Arpádovna

O jiné Adleytě, Adlaytě Arpádovně, manželce Soběslava I., se Kosmas zmiňuje pouze okrajově, aniž by ji přímo nazýval jménem: *...kníže Boleslav ho (Soběslava I.) potivě přijal do svého domu a jeho manželku, dceru vévody Almuše¹⁰⁶, pak radostně uvítal Štěpán, král panonský (uherský), maje se k ní jako k své příbuzné.*¹⁰⁷

Adléta Arpádovna zemřela roku 1140, tudíž později než Kosmas. Ten skončil roku 1125, proto o její smrti není a ani nemohlo být nic v kronice zaznamenáno. Kronikář však nepíše nic o jejich svatbě, ačkoliv u jiných panovnic tomu bylo zvykem. Proč tomu tak je? Za Soběslava se vdala roku 1123, kdy Kosmas stále ještě žil, do smrti mu zbývaly pouhé dva roky. O Adlétě se však jako o manželce Soběslava I. zmiňuje a v této větě je informace o jejich sňatku skryta.¹⁰⁸

¹⁰⁴ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 111.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 111.

¹⁰⁶ Almuš byl uherským princem, od roku 1084 chorvatským vévodou a následně v letech 1091 až 1093 chorvatským králem. Almuš byl také posledním nitranským knížetem.

¹⁰⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 197.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 197.

Nesmíme zapomenout poznamenat vztah Adléty a Uher. Adléta byla dcerou nitranského knížete a uherského prince Almuše a Předslavy Kyjevské. V Uhrách dokonce hledala azyl na dvoře svého bratrance Štěpána II.¹⁰⁹

7.2 Alžběta Uherská, Svatava Polská, Konstancie Uherská

Alžběta Uherská, dcera uherského krále Gejzy II. a taktéž neteř níže zmíněné Konstancie Uherské, si budoucího knížete Bedřicha vzala zřejmě roku 1157, tj. ještě v době panování jeho otce Vladislava II.

Svatava Polská, dcera polského knížete Kazimíra I. a jeho ženy Dobroněgy Kyjevské, se stala první českou královnou poté, co její choť, kníže Vratislav II., získal roku 1085 královský titul. Vzali se pravděpodobně roku 1062. Svatava byla v pořadí třetí ženou tohoto knížete.

Roku 1199 stala novou manželkou Přemysla Otakara I. Konstancie, sestra uherského krále Emericha. I. Přemysl Otakar I. ji pojal za manželku poté, co zapudil svoji první ženu Adlétu Míšenskou.¹¹⁰

Sňatky těchto panovnic se však udály až po Kosmově smrti. Nemůžeme proto očekávat, že by se jejich jména v Kosmově kronice objevila, a jak již bylo řečeno v úvodu, tímto časovým obdobím se již nezabýváme.

¹⁰⁹ ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 227.

¹¹⁰ BAUER, Jan. *Podivné konce českých panovnic*. Vydání 2. Třebíč: Akcent, 2004. str. 58.

8 Motivy otroctví nejen v Kosmově kronice

Ačkoliv ve zkoumané literatuře nalezneme doklady týkající se obchodu s otroky, rozhodně nemůžeme tvrdit, že by Čechy v 10. – 12. století byly otrokářským státem.¹¹¹ Zprávy o otroctví, které jsme objevili, dokládají zejména vývoz otroků do zahraničí. České země se staly součástí mezinárodního obchodu s otroky. Tradice trhu, na kterém byli prodáváni otroci, se na území přemyslovských Čech přenesla z Velké Moravy. I zde na pražském trhu byl kromě jiného zboží, jakým byli například koně a vosk, nabízen pro arabské obchodníky velmi přitažlivý artikl, zotročení lidé.¹¹² Ti byli nejčastěji získáváni během válečných tažení.¹¹³ Pražský trh byl mnohdy pouze překladištěm tohoto lidského zboží. Jedním z míst, kam byli otroci následně vyvázeni, byly právě Uhry a uherské trhy. Jindy byli zajatci z válečného tažení odvezeni na uherský trh rovnou. Jak píše historik Dušan Třeštík, *od 11. století byly Uhry pro Čechy standardním trhem pro otroky*.¹¹⁴ Otroci byli vyvázeni také do Španělska, Egypta a Orientu. Informace o pražském trhu byly mimo jiné získány díky Ibrahimu ibn Jakubovi, který tento trh někdy v 60. letech 10. století navštívil. Ten sepsal zprávu pro cordobského kalifa, která se stala zdrojem cenných informací. Církev se snažila obchod s otroky omezovat. Bylo zakázáno prodávat pohanům křesťanské zajatce. Avšak jak postupovala christianizace, byl brzy pohanských otroků nedostatek, a tak se často prodávali i otroci, kteří byli pokřtěni. Velice často mezi nimi byli Poláci. Jak víme, proti obchodu s křesťanskými zajatci se postavil mimo jiné svatý Vojtěch. Napadl tak ale jeden z příjmů přemyslovského státu. A nebyl to zdroj podřadný! Historik Dušan Třeštík odhaduje, že jen za dobu vlády Boleslava I. vynesl obchod s lidským zbožím miliony denárů.¹¹⁵ Avšak v době, kdy biskup Vojtěch začal se svojí kritikou, se pohanských zajatců již nedostávalo, a tak nezbývalo nic jiného, než se přiklonit k prodeji křesťanského obyvatelstva.

¹¹¹ GRAUS, František. *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. I, Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol.* Vydání 1. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. str. 159–186.

¹¹² TŘEŠTÍK, Dušan. Veliké město Slovanů jménem Praha: Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*. str. 59.

¹¹³ URBANEC, Jiří. *Moje oči musely vidět: téma a motivy násilí v české a slovenské literatuře*. Opava: Slezská univerzita, 2009.

¹¹⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. Veliké město Slovanů jménem Praha: Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*. str. 59

¹¹⁵ Tamtéž, str. 55–62.

Otroctví v hagiografii

V Kristiánově legendě najdeme následující vyličení skutků svatého Václava: *A největších svátcích, v sobotu velikonoční a svatodušní, kdy se vykonává hromadný křest v svaté církvi boží, aby nic z toho nechybělo, co Bohu náleží, jestliže se v čas křesťanských zkoušek neobjevily žádné děti, posílal na tržiště a všechny mladé otroky, které tam prodavači na prodej přivedli, jen z lásky k Bohu si kupoval...*¹¹⁶ V jiné části této legendy se píše o tom, jak sám Václav obdarovával své vážené hosty rouchy, zlatem stříbrem a otroky.¹¹⁷ Z vybraných úryvků bychom mohli vyvodit, že se svatý Václav rozhodně proti prodeji otroků nestavěl. Pokud se v první ukázce píše, že Václav na tržišti koupil mladé otroky, rozhodně to neučinil z milosrdenství k těmto mladým chlapcům. Byl to promyšlený tah, kterým si zajistil dostatek dětí ke křtu. Podobné formulace ale mohou být pro dnešního čtenáře zavádějící. Nemusí se totiž jednat o zachycení historické realie, ale o tehdy oblíbený topos.

Jak jsme již řekli, jedním z velkých odpůrců prodeje otroků byl biskup Vojtěch. Podle historika Žemličky mu však nevadilo, pokud se obchod týkal pohanských otroků. Vystupoval pouze proti obchodování s křesťanskými otroky.¹¹⁸ Ve Verších o utrpení svatého Vojtěcha se můžeme dočíst, že právě tuto skutečnost pokládal Vojtěch za jeden ze tří prohřešků, kvůli kterým následně opustil Čechy: *Třetí (nepravost byla), že chamtivý, lakotný Žid vždy více a více prodával právě těch, kdo v Kristu věřili věrně, zbožný biskup nebyl však s to je vykoupit všechny, ačkoli (jaký to žal!) jich bezpočtu vyplácel stále.*¹¹⁹ K biskupu Vojtěchovi prý následně i promluvil Kristus a vyjádřil nespokojenost s prodejem křesťanů.

Otroctví v Kosmově kronice

V Kosmově kronice nalezneme několik pasáží, které se zmiňují o otrocích a otroctví. V souvislosti s Břetislavovou výpravou do Polska roku 1039 se dočteme hned o dvou způsobech, jakými bylo možné do otroctví upadnout. Jak vyplývá z textu, před vydáním Břetislavových statut tomu bylo možno určitým pochybením v manželství: *Pokud jeden z manželů opovrhne tím druhým, nebude uveden do otroctví, jak bylo zvykem, ale*

¹¹⁶ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 121–122.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 119.

¹¹⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí.* Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. str. 41.

¹¹⁹ CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. str. 197.

bude odveden do Uher, odkud se nesmí žádným způsobem vykoupit.¹²⁰ Nejčastěji se však otroky stávali váleční zajatci: *Ke konci přes sto vozů přivázelo obrovské zvony a všechny poklady Polska, za nimi se ubíral nesčíselný zástup urozených mužů, kteří měli ruce spoutány železy a hrdla ukována v řetězy...*¹²¹

Tento čin dle Kosmy neušel povšimnutí apoštolskému otcí. Vždyť již od dob kněžny Doubravky docházelo ke christianizaci Polska a prodej křesťanských otroků byl církví považován za nepřipustný. To dokazují slova, která byla po zajmutí polských občanů pronesena v Římě: *Neboť velikým hříchem jest cizí majetek bráti, ale větším hříchem křesťany nejen olupovati, ale i zajímati a zajaté jako hovada prodávati; co jste spáchali v Polsku, jak nám bylo oznámeno hodnověrnými zprávami, jest obzvláště ošklivé.*¹²²

V třetí knize Kosmovy kroniky se píše o vykoupení otroků Vladislavem prvním roku 1124.: *...kníže pak z vnuknutí milosti Boží vykoupil křesťanské otroky ode všech Židů a nakázal, aby žádný křesťan u nich nesloužil.*¹²³ Kosmas ho za to velice chválil, tímto činem prý odčinil vše, čeho se kdy provinil. O něco dál o něm mluví jako o přeslavném a ctihodném. Následuje poděkování Marii Magdaleně za to, že byl křesťanský lid *vyrván d'ábelskému nepříteli.*¹²⁴ Opět je zde kladen důraz na přívlastek křesťanský. Můžeme si povšimnout, jak Kosmas jako kanovník pražské kapituly svými slovy vyjadřuje silný nesouhlas s obchodováním s pokřtěnými lidmi.

Nespokojenost s těmito praktikami však nezahrnovala pouze vlastní stát. V kronice se vyskytuje informace, podle které se kníže Svatopluk Olomoucký¹²⁵ spolu s králem Svaté říše římské Jindřichem V. vydali na výpravu do Uher, kde měli pomstít zotročené a povražděné jeruzalémské poutníky.¹²⁶ Jak tedy můžeme vidět, proti zotročování křesťanských obyvatel, zde konkrétně Uherským státem, se stavěli i někteří čeští panovníci.

Jiná pasáž z kroniky nám potvrzuje prodej otroků do Uher: *...hrdina Břetislav, pozdraviv otce, knížete Oldřicha, ihned jel s nevěstou přímo na Moravu. Neboť celou tuto zemi dal mu již předtím jeho otec do moci, vypudiv ze všech hradů Poláky, z nichž mnoho*

¹²⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 90.

¹²¹ Tamtéž, str. 93.

¹²² Tamtéž, str. 95.

¹²³ Tamtéž, str. 203.

¹²⁴ Tamtéž, str. 203.

¹²⁵ Svatopluk byl nejspíše prvorozeným synem olomouckého úředního knížete Oty Olomouckého a Eufemie Uherské z rodu Arpádovců

¹²⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 171.

*zajatců, spoutaných vždy po stu v řadách, dal prodati do Uher a ještě dále.*¹²⁷ Hledáme-li v naší studii zmínky o Uhrách, nemůžeme v souvislosti s otroky opomenout odchod knížete Břetislava II. se svou družinou do této země. Učinili tak po neúspěšném tažení na Prahu: *I nemeškali a sebrali všečen dobytek i všechny otroky, a přes dva tisíce bojovníků odtáhlo s knížetem Břetislavem ke králi panonskému.*¹²⁸

¹²⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 72–73.

¹²⁸ Tamtéž, str. 143.

9 Svatý Vojtěch v Kosmově kronice

Musíme poznamenat, že Kosmas vynechával vše, co bylo obecně známé z jiných spisů, zejména z legend o sv. Václavovi a Vojtěchovi.¹²⁹ Sám na to reagoval ve svém díle několika poznámkami. Někdy v popisu vypustil některou část Vojtěchova života: *Kdo si přečte Život neb umučení svatého Vojtěcha, bude moci zvědět, co mu potom jeho stádo odpovědělo nebo proč ho zase přijmout nechtělo či ke kterým národům odtud odešel, jak skromně žil po všechny dni svého biskupství a jakou se skvěl poctivostí mravů; neb se mi nezdá vhodným již řečené vyprávět dvakrát.*¹³⁰ Jindy naopak obohacoval svoji kroniku o údaje, které se v jiných dílech nedočteme: *Nesmím ani přejíti, co jiní, jak vidím, vynechali.*¹³¹

Kosmas ve své kronice zmiňuje smrt Vojtěchových rodičů. Dotkne se vztahu Vojtěcha s císařem Otou II. Ten mu prokázal čest tím, že jej nechal, aby mu v Cáchách položil na hlavu korunu. Větší pozornost věnuje odchodu Vojtěcha do Říma a tomu, co odchodu přecházelo. Živě líčí vyvraždění Slavníkovců na hradě Libici, při kterém byli zavražděni i jeho bratři. Nakonec se v kronice můžeme dočíst o prosbách, které byly vyslány mohučskému arcibiskupovi. Boleslav žádal návrat sv. Vojtěcha zpět do českých zemí, nebo alespoň vysvěcení nového biskupa. Jak již bylo předesláno, Kosmas následující události zamlčuje, nebo se jich pouze dotkne: *Kdo si přečte Život neb umučení svatého Vojtěcha, bude moci zvědět, co mu potom jeho stádo odpovědělo nebo proč ho zase přijmout nechtělo či ke kterým národům odtud odešel...*¹³²

Konkrétně o působení sv. Vojtěcha v Polsku a Uhrách mluví Kosmas pouze jedenkrát: *Roku od narození páně 996. Když slavný praporečník Kristův, biskup Vojtěch, sítěmi víry ulovil Uhersko a s ním i Polsko, nakonec, rozsévaje slovo boží v Prusích, tento vezdejší život pro Krista šťastně zaměnil za mučednickou smrt v pátek dne 23. dubna.*¹³³

Svatý Vojtěch navštívil Uhry dvakrát, poprvé v roce 989, podruhé roku 996, tj. rok před svou smrtí. Spolu se svými žáky se zasadil o christianizaci této země. Při své návštěvě biřmoval knížete Štěpána¹³⁴ a také se stal patronem první křesťanské katedrály

¹²⁹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy Kroniky*. Vydání 2. Praha : Melantrich, 1972. str. 68.

¹³⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 56.

¹³¹ Tamtéž, str. 54.

¹³² Tamtéž, str. 56.

¹³³ Tamtéž, str. 56.

¹³⁴ V jiných pramenech se můžeme dočíst, že jej pokřtil.

v Ostřihomi. V Uhrách se prosadil i jeden z Vojtěchových druhů, břevnovský mnich Anastazius. Byl zvolen prvním opatem benediktinského opatství v Pannonhalmě na Svaté hoře Panonie.¹³⁵

Přenesení ostatků svatého Vojtěcha do Čech

Chceme-li se zabývat translací ostatků sv. Vojtěcha a odrazem této významné události v Kosmově kronice, nemůžeme vynechat i pohled na celou Břetislavovu výpravu do Polska roku 1039. Vyzvednutí a převezení ostatků světce bylo součástí právě této výpravy.

Výprava se konala roku 1039 pod vedením Břetislava I. Měla zejména odčinit křivdy, které byly na Českých zemích Poláky spáchány. Jednalo se o dřívější uzmutí Slezska, Krakovska a Moravy. Češi také nedokázali zapomenout na období let 1003-1004, kdy se násilím zmocnil vlády v Čechách Boleslav Chrabrý. Hlavním důvodem vojenského tažení však bylo získání ostatků sv. Vojtěcha uložených v Hnězdně. Ty pro svůj stát získal již dříve Boleslav Chrabrý. O časové zařazení výpravy se vedou spory. Kosmas ve své kronice opisem udává, že se uskutečnila ve čtvrtém roce Břetislavovy vlády, tj. buď v roce 1038, nebo 1039. Dřívější polské prameny udávají většinou rok 1038, současní čeští historikové zařazují toto tažení do roku 1039.¹³⁶ Břetislav měl pro své tažení do Polska ideální podmínky. Kosmas píše, že *kníže Břetislav uznal za nejlepší neodkládati naskytlou příležitost (...) a rozhodl se na ně udeřiti.*¹³⁷ Za vlády Měškova syna Kazimíra bylo Polsko oslabeno krizí monarchie. Další příznivou okolností byla Kazimírova nepřítomnost v Polsku. Kosmas píše, že *byl slavný kníže polský, odňat tomuto světu a jeho synové Boleslav a Vladislav se ještě jako nemluvnata kojili mlékem z prsu...*¹³⁸ My však víme, že kníže byl v té době ze své země pouze vypuzen a že neměl žádné syny. Příznivě mu nahrála změna na uherském trůně. Nově zvolený uherský panovník Petr Orseolo, který vystřídal dřívějšího Štěpána, byl více nakloněný českým zájmům, ba co víc, sám hledal v Břetislavovi oporu.¹³⁹

¹³⁵ PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Uher a Maďarska v datech*. Vydání 1. Praha: Libri, 2010. str. 22–24.

¹³⁶ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.* Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. str. 181.

¹³⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 87.

¹³⁸ Tamtéž, str. 87.

¹³⁹ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav I.* Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. str. 173–215.

Při čtení kroniky nás jistě zarazí věta: *...a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže Měšek dopustil na Čěších.*¹⁴⁰ Zajímavostí je, že zmiňuje-li se Kosmas o Boleslavu Chrabrém, píše o něm jako o Měškovi. Je velmi pravděpodobné, že Kosmas jména pouze popletl, nebo nechtěl užívat jméno českého nepřítele. Často totiž záměrně zaměňoval či zamlčoval některé údaje. Tak například dle kronikáře Češi dobyli hrad Krakov a vyloupili jej: *...vtáhnuv do Krakova, hlavního jejich sídla, vyvrátil jej z kořene a zmocnil se v něm kořisti. Mimo to pobrali nesmírné množství zlata a stříbra, staré poklady od dávných knížat shromážděné.*¹⁴¹ Barbara Krzemienská však tuto událost vyvrací.¹⁴² Kosmas zaznamenává tuto událost jako jediný. Nepíše o ní ani krakovský kronikář Gallus, který by tento fakt neměl důvod zamlčovat. Velice pravděpodobně se však nejedná o kronikářův omyl, ale jistý tendenční záměr. Touto nejspíše fiktivní událostí chtěl odčinit ztrátu území Malopolska, kterého se Poláci zmocnili v 10. století. Na druhou stranu, během výpravy Břetislavova armáda získala území Slezska, což však Kosmas již nezaznamenal. Možná dřívější ztrátu Slezska nepovažoval za tak zásadní jako ztrátu Krakovska.

Kosmas je obecně znám svým nepřátelským postojem vůči Polákům. Tento postoj se proto v jeho díle velmi silně odráží. Přečteme-li si část Kosmovy kroniky zabývající se tažením do Polska, všimneme si i dalších projevů jeho nesnášenlivosti všeho polského. Dle historiků během výpravy nedošlo k žádným větším bojům a potyčkám.¹⁴³ Kosmas však píše: *...nepřátelsky na ni udeřil, a jako prudká bouře zuří, rádí a vše poráží, tak on hubil vsi vraždami, loupežemi a požáry....*¹⁴⁴ Kosmas nemohl vynechat ani poznámku o obyvatelích hradu Hedče (Giecz), kteří se vzdali a pokorně prosili o milost. Podrobněji se problematice vztahu kronikáře k Polsku věnujeme v samostatné kapitole.

Nyní se již dostáváme k Vojtěchu samému a jeho ostatkům. Kosmas tuto část líčí velice živě a poutavě. Přijde nám, jako by se sám převezení ostatků sv. Vojtěcha účastnil. Dobře víme, že to však nebylo možné. Kosmas se narodil až po této výpravě. Opět se zde ale odráží česko-polská soupeřivost a zájem o tohoto významného českého světce, který se u kanovníka pražské kapituly předpokládá. Vyprávění je doplněno přímou řečí, čímž se skutečnost stává čtenářsky přitažlivější. Několika prvky připomíná legendu. Biskup Šebíř, jeden z účastníků výpravy, nabádá Čechy k tomu, aby se nejprve, než sáhnou

¹⁴⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 87.

¹⁴¹ Jiná edice uvádí dokonce poklady ukryté dávnými vládci v pokladnici, což Krzemienská vysvětluje tím, že by se v tomto městě královská pokladnice jistě nenacházela, protože v této době nebyl Krakov hlavním sídlem polského státu.

¹⁴² KRZEMIENSKÁ, Barbara. *Břetislav I.* Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. str. 190.

¹⁴³ Tamtéž, str. 194.

¹⁴⁴ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 87.

na Vojtěchovo tělo, postili a káli z hříchů. Ti neuposlechnou a jsou náležitě potrestáni: *Neboť se hned při samém všetečném díle zastavili s ochromenými smysly a byli bez hlasu, citu a zraku skoro tři hodiny, až se jim opět s přispěním milosti Boží vrátily smysly.*¹⁴⁵ Dalším legendistickým prvkem je zjevení. Biskup Šebíř měl vidění, v němž se mu zjevil sám svatý Vojtěch. Nadpřirozeně působí i věta: *...viděli Božího světce, jak se jeho tvář a podoba skvěje a jak je tělo jeho naprosto neporušeno... A když otevřeli rakev, všichni, kdo byli v kostele, byli ovanuti tak pronikavou přelíbeznou vůní...*¹⁴⁶ Je vidět, že Kosmas přikládá translaci Vojtěchových ostatků velkou důležitost. Popisu jejího průběhu věnuje mnohem více prostoru a dochází do větších detailů, než je tomu u ostatních částí tažení. Vždyť Kosmas, jakožto kanovník Pražské kapituly, měl jistě blíže k církevním záležitostem než k věcem vojenským. Jeho kladný vztah ke světcům dokazuje i to, jak se o něm zmiňuje: *Stalo se toto přenesení nejláhodnějšího mučedníka Kristova... Ó jak má býti onen den (převezení ostatků), den Čechům slavný a na věky pamětihodný, svatými obřady slaven, důstojnými oslavami svěcen, chvalozpěvy velmi pobožně ctěn...*¹⁴⁷

Kosmas mohl události kolem translace ostatků sv. Vojtěcha popsat podrobně i díky pramenům, ze kterých čerpal. Zdrojem mu byly s věkou pravděpodobností nějaké staré anály, nejspíše Hnězdenská statuta.¹⁴⁸ Hnězdenská statuta, neboli Břetislavovy dekrety, jsou nejstarším přemyslovským zákoníkem. Dochovaly se nám pouze díky Kosmově kronice. Tato statuta vyhlásil Břetislav nad Vojtěchovým hrobem. Měl jimi být usmířen sv. Vojtěch, který opustil hříšný český lid. Břetislavova dekreta zakazují zejména činy, které konal prostý lid před Vojtěchovým odchodem do ciziny. Poukazují například na hříchy v manželství, zaznamenávají tresty, kterými budou stiženi vrazi, zakazují konání trhů atp.¹⁴⁹ Kosmas vcelku rozsáhle popisuje, co vše Břetislav nad Vojtěchovým hrobem zakázal a jaký trest za porušení uložil. Dekreta se nezmiňují o zákazu obchodu s křesťanskými otroky, které Vojtěch za svého života kritizoval. Zákoník je směřován pouze na přestupky poddaných. Více se tématu otroctví věnujeme v samostatné kapitole.

Důvodem, proč Češi tolik stáli o Vojtěchovy ostatky, nebyla pouze čest mít na svém území ostatky svatého, který, ač na Čechy zanevřel a odešel k jiným národům, k Českým zemím neodmyslitelně patří. Hlavní příčinu musíme vidět v tom, že Čechy, na rozdíl

¹⁴⁵ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 89.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 91.

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 93.

¹⁴⁸ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I*. Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. str. 183.

¹⁴⁹ <http://www.dejepis.com/index.php?page=200&pod=20>

od Polska či Uher, neměly arcibiskupství. A právě svatý Vojtěch jim měl k tomu dopomoci.¹⁵⁰

Na závěr se můžeme dočíst o přenesení ostatků do Čech. Dozvíme se, že kromě nejcennějšího pokladu, těla sv. Vojtěcha, nesli Češi ještě ostatky pěti bratří, arcibiskupa Gaudentia, zlatého ukřižovaného, tři zlaté deky a *ke konci přes sto vozů přivázelo obrovské zvony a všechny poklady Polska...*¹⁵¹ Český stát tedy mohl být s odvetou Polskému státu spokojen.

¹⁵⁰ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.* Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. str. 173–216.

¹⁵¹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká.* Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 93.

10 Kosmas a vztah k Polsku

Historici a literární historici často polemizovali o tom, zda by Kosmas nemohl být polského původu. Fakta, která pro to svědčí, nejsou příliš přesvědčivá. Vždyť celá Kosmova kronika je prosycena nepřátelským postojem vůči Polsku. Tak například kronikář si v souvislosti s popisem událostí týkajících se Polska velmi rád vymýšlí, něco pozměňuje, něco zamlčuje. Nemůžeme však tvrdit, že by tyto nepřesnosti Kosmas napsal omylem. Sleduje určitý záměr, kterým je často snaha alespoň na papíře pokořit Polský stát, přímo, či nepřímo vyjádřit svoji zášť.

Porovnejme nyní tyto dvě skutečnosti, jednak kronikářův hypotetický polský původ a dále jeho nesnášenlivost k Polsku. V Drážďanském rukopise Kosmovy kroniky se nachází věta, podle které by mohlo být uvažováno o kronikářově polském původu. V díle se píše, že mezi zajatci, které roku 1039 přivezl kníže Břetislav I. z Polska, byl i meus attavus, tj. můj děd, předek. Historik Dušan Třeštík však tvrdí, že by faktograficky tato skutečnost nebyla možná a že se pravděpodobně jedná o nepřesné vyjádření Mnicha sázavského, který rukopis touto vsuvkou opatřil. V současné době je Kosmův polský původ považován za velmi nepravděpodobný.¹⁵²

K tomuto závěru nás vede i převažující protipolské ladění. To si můžeme ukázat na několika příkladech. Z Kosmovy kroniky na nás jednoznačně dýchne vlastenectví a loajalita k českému národu. O několika zmínkách svědčících o jeho postoji jsme se již zmínili. Na Břetislavově výpravě do Polska roku 1039, směřující zejména k přenesení ostatků svatého Vojtěcha, jsme poukázali na projevy protipolského smýšlení v souvislosti s Kosmou uváděným dobytím Krakova a s kapitulací Hedčanů. Jiným příkladem, který jsme již uvedli, je Kosmovo vyjádření o Doubravce. Mluví o ní velice hanlivě, ačkoliv v době sňatku Doubravky a Měška ještě nepanovaly mezi oběma státy neshody. Kosmas, který byl ovlivněn negativními česko-polskými vztahy, které v jeho době panovaly, nejspíše jen promítl svůj vztah k Polsku i do dřívějších událostí.

Kronikář si však tehdejší kladné vztahy jistě uvědomoval. Vždyť píše-li o Boleslavu Chrabrém, velkém nepříteli Českého státu, zaměňuje jeho jméno právě za jméno knížete Měška. Výjimku tvoří informace o jeho smrti, v jejíž souvislosti užil správně jméno Boleslav. Protože se jedná o zprávu o smrti nenáviděného panovníka, neměl Kosmas pravděpodobně důvod jeho jméno pozměňovat. Mohlo by nás zarazit, že při této

¹⁵² TŘEŠTÍK, Dušan. Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepiscectví a politického myšlení. Vydání 1. Praha: Academia, 1968. str. 38–40.

příležitosti Kosmas jeho smrt pouze stroze konstatuje: *Dne 17. června zemřel král Boleslav.*¹⁵³ Očekávali bychom, že pro tohoto panovníka použije nějaký hanlivý přívlastek. Vždyť pro ostrá slova nešel Kosmas nikdy daleko. U Boleslava Chrabrého ještě zůstaneme. Jak víme, na dvoře tohoto panovníka našel útočiště svatý Vojtěch se svými bratry. Kosmas o tom vůbec nepojednává, ospravedlňuje se výrokem, že se mu *nezdá vhodným již řečené vyprávět dvakrát.*¹⁵⁴ Můžeme se jen domýšlet, zda nevynechal zmínku o pohostinství a podpoře Boleslava Chrabrého záměrně. Po smrti Boleslava II. roku 999 využil Boleslav Chrabrý oslabení českého knížectví a zmocnil se Krakovska. Roku 1002 dosadil do čela českých zemí knížete Vladivoje. Po jeho smrti pomohl Boleslav Chrabrý k trůnu dříve vyhnanému Boleslavu III. Ten se českému lidu znelíbil pokusem o vyvraždění rodu Vršovců. Boleslav Chrabrý, ke kterému se Češi obrátili s prosbou o pomoc, nechal panovníka oslepit a uvěznit. Následně se sám ujal vlády v Čechách. Jindřich II., který nastoupil na říšský trůn po Ottovi III., se pro neshody rozhodl Boleslava Chrabrého z Čech vyhnat a na trůn dosadit knížete Jaromíra. Poláci byli z Prahy vyhnáni v září roku 1004.¹⁵⁵ Zatímco kronikář záměrně vynechává jakékoliv podrobnosti o obsazení Čech a Prahy, vyhnání Boleslava Chrabrého z Prahy popisuje velice živě. Příležitost Poláky zesměšnit si nemohl nechat ujít: *Utíkají, utíkají Poláci v hanebném zmatku, přepadněte je, přepadněte je, Čechové, zbraní prudce!*“ *Na ten hlas připadl na Poláky strach a leknutí, což se stalo z podivného dopuštění Božího a za přispění svatého Václava. Rozprchnou se všichni, jeden zapomenuv na sebe i na zbraň neoděn vskočí na koně a bez odění prchá, druhý, jak usnul, i bez kalhot pospíchá na útěk.*¹⁵⁶ Jak si můžeme všimnout, Kosmova datace těchto událostí se liší od skutečnosti. Dle kronikáře byli Poláci z Prahy vyhnáni již roku 1002.

Tendenčně také vyznívá popis oslepení a uvěznění Boleslava III. na dvoře Boleslava Chrabrého. Kronikář úplně zamlčuje skutečnost, že se tak stalo poté, co dal Boleslav III. pobít rod Vršovců. Naopak se ohrazuje, že při obědě bylo porušeno pohostinské právo. Ostatně hned v dalším odstavci Kosmas Vršovce nazývá *rodem nenávistným a pokolením zlým.*¹⁵⁷

¹⁵³ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 74.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 56.

¹⁵⁵ Slavíkovci ve středověkém písemnictví, str. 391

¹⁵⁶ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 63.

¹⁵⁷ NOVÝ, Rostislav; SLÁMA, Jiří. *Slavíkovci ve středověkém písemnictví*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 1987. str. 61.

Uvedme si ještě jeden příklad, z kterého číší kronikářovo protipolské naladění. Za vlády knížete Vladislava I. došlo k několika vpádům Poláků do Čech.¹⁵⁸ Kosmas vyličil lstivost Poláků, kteří nabídli knížeti Vladislavovi příměří, ačkoliv ho neměli v plánu dodržet: *A když Poláci viděli, že se jim lsti povedly, vpadli do kraje, a poplenivše jej pálením a loupením a nabravše si nesmírné kořisti, položili se táborem u mostů zvaných Křivci.*¹⁵⁹

¹⁵⁸ Do Polska uprchl Vladislavův mladší bratr Soběslav I.

¹⁵⁹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 184.

11 Další motivy v Kosmově kronice

Nyní bychom se pokusili stručně shrnout, které další motivy týkající se Polska a Uher se v kronice vyskytují. O většině z nich jsme již mluvili. Je totiž téměř nemožné zkoumat jednotlivé aspekty odděleně, vzájemně se překrývají. Dobře si to můžeme ukázat na příkladu bitev a válečných tažení. O nich se dočteme v kronice velice často. Když jsme se zabývali svatým Vojtěchem v Kosmově kronice, nemohli jsme vynechat válečné tažení Břetislava do Polska. Jedním z cílů tohoto tažení bylo převezení ostatků sv. Vojtěcha z Polska. Zvláštní kapitolu jsme věnovali polským a uherským panovníkům. Za jejich vlády docházelo taktéž k mnoha vojenským tažením do Čech, a my jsme opět nemohli tyto motivy vynechat.

Velice silným motivem je útěk či vyhnání do cizí země, hledání azylu v Polsku či Uhrách. I zde bychom se opět opakovali. Uprchlíci hledali útočiště na dvorech uherských a polských panovníků, proto jsme mnohé popsali již v samostatných kapitolách. Několikrát Kosmas udává, jak byli naopak uprchlíci povoláni zpět do Čech: *... kníže Vladislav povolal zpět svého bratra Soběslava zpět z Polska a udělil mu hrad Žatec s celým krajem k němu náležejícím.*¹⁶⁰

Kronika obsahuje ještě několik dílčích témat, která se již nevyskytují v takovém množství jako ta dosud zmiňovaná. Za všechny uvedme spojenectví Čech s Polskem, Uhrami či naopak spolčení se jednoho z těchto států s jiným proti Čechám.

Při studii hagiografie jsme se dotkli problematiky rozvrácení Velké Moravy. To bylo v legendách zobrazeno pouze nepřímo. Kosmas byl konkrétnější: *Království po něm (Svatoplukovi) drželi krátký čas jeho synové, ale méně šťastně; neboť jednak bylo od Uhrů rozchváčeno, jednak od východních Němců a Poláků až do základu nepřátelsky zpustošeno.*¹⁶¹

Všechny dosud popsané události souvisely nějakým způsobem s Čechami. Kosmas ale v několika případech vylíčil události těchto dvou států, aniž by se přímo dotkly českých záležitostí. Hned v první knize stručně konstatuje: *Roku od narození páně 933; Uhři, poplenivše východní Franky, Švábsko a Francii, vrátili se přes Itálii.*¹⁶² K následujícímu roku udává, že *Král Jindřich způsobil Uhrům krvavou porážku a velmi mnoho jich zajal.*¹⁶³ Následuje další informace o drtivé porážce Uhrů, kterou jim zasadili Sasové. Můžeme

¹⁶⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 186.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 37.

¹⁶² Tamtéž, str. 43.

¹⁶³ Tamtéž, str. 43.

vidět, že tyto popisy jsou opravdu velice strohé, pouze dokreslují evropský kontext doby prvních přemyslovských knížat. Vyjma líčení bojů můžeme v Kosmově kronice dohledat i další záležitosti nesouvisející přímo s českými zeměmi. O sňatcích v rámci Čech a Polska a Čech a Uher jsme již mluvili. Kronikář se zabývá taktéž i sňatkem polsko-uherským.

12 Obecné závěry– Kosmova kronika

K tomu, abychom mohli udělat obecné závěry o Maďarech a Polácích v Kosmově díle, potřebujeme znát něco o autorovi samotném. Jeho postoje, které se do kroniky promítly, úzce souvisí s jeho životem a zejména s dobou, ve které žil. O Kosmově životě nemáme příliš údajů. Valnou většinu z nich jsme získali právě z jeho kroniky. Informace jsou to však kusé, mnoho z nich zůstává pouhými dohady a domněnkami.

Kronikář se s největší pravděpodobností narodil kolem roku 1045. Přesný rok jeho narození není nikde přímo uveden. Můžeme tak uvažovat na základě poznámky z jeho kroniky, kde se v roce 1125 označuje za osmdesátiletého starce. Pokud budeme tuto informaci brát za pravdivou, můžeme klást rok jeho narození právě do roku 1045. Jak sám píše, ještě roku 1074 byl žákem pražské školy (protože mu v té době bylo již 29 let, vyvolal tento údaj další polemiky o době jeho narození). Následovala léta strávená studiem v cizině. Neví se, kde přesně studoval, víme pouze, že nějakou dobu pobýval v Lutychu. Někdy kolem roku 1090 se pravděpodobně navrátil do Čech a následně se stal kanovníkem pražské kapituly. S více či méně významným postavením se pohyboval v prostředí biskupů, a tak jistě získal cenné zkušenosti a informace. Ty mohl zúročit ve svém díle. Za ženu si vzal Božetěchu a měl s ní minimálně jednoho syna Jindřicha. V Ostřihomi přijal kněžské svěcení. To mu dopomohlo k hodnosti děkana pražské kapituly.¹⁶⁴

Své životní dílo začal psát až ke konci života (ačkoliv vlastní tvůrčí činnosti díla takového typu a rozsahu musela předcházet přípravná fáze). Knihu nestihl dokončit, roku 1125 práci na kronice přerušila jeho smrt. Kosmova kronika se dochovala v patnácti rukopisech.¹⁶⁵

Doba Kosmova života se vyznačovala krizí českého státu.¹⁶⁶ Nemůžeme se proto divit, že je kniha prodchnuta silným vlasteneckým cítěním, loajalitou k českému národu a silným protipolským naladěním (viz samostatná kapitola Kosmas a vztah k Polsku). Čechy byly častokrát ohroženy vměšováním se Polska do vnitřních záležitostí státu. Tím, jak se kronikář o Polsku vyjadřoval, se snažil ovlivnit čtenáře ke stejnému postoji k tomuto státu. Kosmovo dílo mělo tedy funkci ovlivňovací a přesvědčovací, jak jsme si dobře ukázali na příkladu vztahu k polské říši. A právě tento fakt činí kroniku silně tendenční. O kronice

¹⁶⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy Kroniky*. Vydání 2. Praha : Melantrich, 1972. str. 66.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 48.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 101.

rozhodně nemůžeme tvrdit, že by měla věcný, objektivní obsah. Naopak se do ní promítá silná subjektivita autora.

Kronika je zároveň plná chyb. Kosmas podle historika Dušana Třeštíka chybuje, když jako příčinu rozpadu Velké Moravy udává vyjma nájezdů Maďarů i plenění říše východními Němci a Poláky.¹⁶⁷ Autor chtěl možná opět podtrhnout hanebnost tohoto národa. Vpády západních a severních sousedů však nemůžeme zcela vyloučit. Mohlo se jednat o pokusy oslabit centrální moc na Moravě. Za pravdivé ale nemůžeme považovat např. tvrzení, že kníže Vratislav byl vládcem Čech i Polska.¹⁶⁸ Ne vždy byly nepřesnosti úmyslem autora. Mnohé z omylů, na které jsme již dříve poukázali, mohl udělat opravdu nezáměrně. V první knize čerpal z bájného vyprávění starců a následně pravděpodobně z nějakých analů, v druhé se spoléhal na očitá svědectví starších a na to, co sám viděl. V třetí knize popisoval události, kterých byl již současníkem. Prameny, na které se při tvorbě své kroniky musel spoléhat, mohly samy obsahovat mnohé nepřesnosti. Stejně tak tomu patrně bylo v případě vyprávění pamětníků. Protože mnohé události zaznamenával až dlouho poté, co je sám zažil, můžeme některé chyby připisovat i jeho paměti. Omyly v datech mohly zase snadno vzniknout nepozorným opisem kroniky.

Podívejme se na kroniku z hlediska historického obsahu. V předchozích kapitolách jsme zjišťovali, kterým významným událostem česko-polských (česko-uherských vtaů) se Kosmas věnoval a které naopak opomenul. Teď bychom se pokusili stručně shrnout, jaké k tomu měl důvody. Jak jsme již několikrát naznačili, častokrát tak činil záměrně, aby tak nepřímou vyjádřil svoji nevraživost k Polsku. Další z příčin nalezneme v omluvě k třetí knize: *Neboť užitečnější jest, abychom docela pomlčeli o nynějších lidech nebo časích, nežli abychom mluvíce pravdu- a pravda vždy plodí nenávist- neměli z toho škodu.* Následně ale dodává, že z té příčiny zanecháváme potomkům, aby šíře vylíčili jejich skutky; aby nás však nikdo nevinil, že jsme jich pominuli, aniž jsme se jich dotkli, budeme přece hleděti, abychom něco málo z nich povšedně zaznamenali.¹⁶⁹ Kosmas tedy rozhodně v kronice neobsáhl všechno své vědění. Nejspíše vynechal mnohé z údajů, které by ho mohly dostat do potíží. Něco vynechává proto, že jak říká: *neb se mi nezdá vhodným již řečené vyprávět dvakrát.*¹⁷⁰ Logicky se nabízí ještě jedno řešení. Kosmas v době příprav svého životního díla jistě nashromáždil velké množství materiálů. Následně

¹⁶⁷ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy Kroniky*. Vydání 2. Praha : Melantrich, 1972. str. 146.

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 192.

¹⁶⁹ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 147.

¹⁷⁰ Tamtéž, str. 56.

pravděpodobně vybral pouze ty údaje, které považoval za zásadní a zajímavé. V případě informací týkajících se sousedních států upřednostnil ty, které zasahují do českých záležitostí.

Oprostíme se nyní od Kosmovy kroniky jako od historického díla s funkcí informovat čtenáře. Pohlédněme nyní na kroniku jako na dílo literární. Jakým způsobem Kosmas poznatky o Polácích a Maďarech podal? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá. Sám Kosmas mluví o svém díle jako o kronice. Kompozice tomu odpovídá, kronika je řazena chronologicky, po jednotlivých rocích či skupinách roků. Pokud kronikář neuznal některé roky co do událostí za příliš důležité, pouze je vypsál.¹⁷¹ Obsahově však kronika často hraničí až s beletrií. Je velice čtivá a živá. Vraťme se k několika momentům, které jsme již zmiňovali. V první knize kronikář často volil formu strohou, formální. K jednotlivým rokům připisuje často pouze jednu větu. Je tomu tak například u let 933–951. Například k roku 944 udává: *Uhři byli od Korutanců s velikým krveprolitím pobiti.*¹⁷² O smrti polského krále Boleslava Chrabrého pouze stručně konstatuje: *Roku od narození páně 1025; Dne 17. června zemřel král Boleslav.*¹⁷³ Tato strohost je z jisté míry zapříčiněna dobou, o které píše. Sám toto období nezažil a nemohl čerpat ani z vyprávění pamětníků. Byl odkázán pouze na tehdy dostupné zdroje a prameny. Podíváme-li se však na jinou událost první knihy kladenou do roku 1002, vidíme, že kronikář opustil svůj strohý styl a se zanícením popisuje potupný útěk Poláků ze země.¹⁷⁴ Již v kapitole Kosmas a vztah k Polsku jsme došli k názoru, že Kosmas, jakožto silně protipolsky smýšlející autor, si neodpustil jakoukoliv pohanu Poláků a takováto situace se mu velmi hodila. Druhá kniha vznikala buď na základě vyprávění očitých svědků, což Kosmas považoval již za spolehlivější zdroj informací, nebo na základě jeho vlastních zkušeností a prožitků. Kniha začíná dobou knížete Břetislava a jeho válečným tažením do Polska a končí rokem 1092. Většinu událostí již Kosmas sám zažil (považujeme-li rok 1045 za rok jeho narození). Informace z doby jeho dětství a brzkého mládí však musel čerpat z nějakých pramenů či z vyprávění. Přesto právě výpravu do Polska roku 1039, jejíž součástí bylo převezení ostatků sv. Vojtěcha do Čech, můžeme považovat za velice živě a podrobně vylíčenou. K tomu samozřejmě potřeboval nějaký podrobný zdroj. Byla jím pravděpodobně Hnězdenská statuta.¹⁷⁵ Třetí kniha zahrnuje události z doby Kosmova

¹⁷¹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*. Praha: Svobodné slovo, 1966. str. 54.

¹⁷² KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 44.

¹⁷³ Tamtéž, str. 74.

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 63.

¹⁷⁵ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I*. Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. str. 183.

života. Na základě těchto poznatků tedy nemůžeme tvrdit, že by Kosmas v popisu polských a uherských motivů byl v nějaké z knih strohý a naopak.

Charakter díla byl bezesporu ovlivněn dobou, ve které vznikalo. Pro dějiny psané v této době bylo typické, že měly čtenáře nejen informovat, ale i pobavit. Až od poloviny 19. století se takováto díla stávají více vědeckými a pozbývají populárních prvků. V kronice se mísí popisný i narativní styl. Autor často události zprostředkovává pomocí přímé řeči postav. To dělá dílo čtivějším a čtenářsky přitažlivějším. Kronikář jistě nebyl svědkem všech těchto promluv, musel si je proto vymýšlet. Zúročil zde jistě své vzdělání v oblasti rétoriky. Musel odhadnout charakter postav, způsob jejich myšlení a na základě toho zformulovat řeč dané postavy. Kronikář se také inspiroval kronikou opata porýnského kláštera v Prümü Reginona z počátku 10. století. Obě díla mají podobnou formu.¹⁷⁶

Pokusme se nyní zhodnotit motivy související s Polskem a Uhrami z hlediska kvantity. V kronice se zmínky o těchto zemích vyskytují opravdu hojně. Není to nijak překvapující. Vždyť české země měly s Polskem a Uhrami úzký vztah a vykládat dějiny našeho národa (o což se Kosmas pokusil) izolovaně od polských a uherských dějin je nemožné. České země spojovala s Polskem a Uhrami nejen sňatková politika, ale obě sousední země se pokoušely zasahovat i do vnitřních záležitostí Čech.

Zajímavý je také rozdíl v kronikářově postoji k Polsku a Uhrám. Jeho stanovisko k Polsku jsme již analyzovali. Jeho vztah k Uhrám rozhodně nemůžeme hodnotit jako nepřátelský. V jeho době zasahovalo do českých záležitostí mnohem více Polsko než Uhry. Naopak, v kronice nalezneme momenty, kdy Kosmas mluví o uherských panovnících v dobrém světle. Tak například popisuje vlídné přijetí uprchlíků z Čech na uherském dvoře. Podle něj král Ondřej I. vlídně přijal Vratislava, bratra Spytihněva II.¹⁷⁷ S pohostinností uvítal uherský král Ladislav I. knížete Břetislava II. i s celou jeho družinou a *Břetislava samého s několika druhy nechal král u sebe v radostech dvora královského.*¹⁷⁸ Jiný z panovníků, Petr Orseolo, zase pomohl českému státu vojensky.¹⁷⁹ Za vlády Kolomana II. a Štěpána II. Kosmas udává, že došlo k obnovení mírových smluv. Bylo by ale nepřesné uvádět, že vždy kronikář hodnotí tento národ jako mírumilovný a přátelský.

¹⁷⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*. Praha: Svobodné slovo, 1966. str. 63.

¹⁷⁷ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 105.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 143

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 99.

V první knize udává boje Uhrů se Sasy. Roku 1108 zase uherský král Koloman poplenil Moravu.¹⁸⁰

Nakonec se ve stručnosti pokusme porovnat z hlediska zkoumaných motivů tehdejší hagiografii a Kosmovu kroniku. Vrátime-li se k prvním kapitolám této práce, shledáme, že v legendách jsme zmínek o těchto národech příliš nenašli. Pokud ano, týkaly se zejména života světců a většinou nebyly ani příliš rozvíjeny. V legendách jsme nanejvýše mohli zkoumat, které informace politického charakteru či informace o tehdejších bitvách by se v nich mohly vyskytovat. Kvůli obsahovému schématu legend jsme v nich takováto fakta nenacházeli.

Dobře můžeme tyto dva žánry, legendu a kroniku (ne však čistou kroniku, ale dílo s beletristickými prvky), porovnat na příkladu svatého Vojtěcha. Ve zkoumané legendě se vyskytuje pouze informace o odchodu Vojtěcha do Polska na dvůr Boleslava Chrabrého a o pokřtění části polského obyvatelstva při cestě do Pruska.

Kosmas ve vyličení světceva života došel dále. I on popisuje šíření víry v Polsku, navíc přidává ještě christianizaci Uher. Vynechává informace o odchodu Vojtěcha do Čech, ale odkazuje čtenáře na *Život neb umučení svatého Vojtěcha*. Kronikář mnohem větší pozornost věnoval době po smrti tohoto světce. Přenesení jeho ostatků přibližuje velice rozsáhle, příkládá tomuto úkonu velkou váhu. Popisuje jej velice živě, poutavě, doplňuje přímou řečí. Spojením obou těchto děl se nám dostává relativně uceleného pohledu na Vojtěchův život.¹⁸¹

¹⁸⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. str. 17. Pozitivní vztah k Uhrám by kromě jiných, nám neznámých okolností, mohlo determinovat místo Kosmova křtu, tj. Ostřihom.

¹⁸¹ Tamtéž., str. 50–56.

13 Závěr

Ve své práci jsem se pokusila o ucelený pohled na uherské a polské prvky ve starší české literatuře do počátku 12. století. Nejprve jsem věnovala pozornost hagiografii, větší prostor zabrala následná studie Kosmovy kroniky. Přiblížila jsem, do jakých všech motivů Kosmas problematiku Polska a Uher promítl a do jaké míry se jimi zabýval. Pokusila jsem se najít příčiny, které mohly vést k větším či menším nepřesnostem při popisu jednotlivých událostí. Na základě těchto dílčích kapitol jsem shrnula postoj autora k oběma zemím. Nakonec jsem srovnala, jak byly zkoumané prvky promítnuty do dvou odlišných žánrů tj. do legendy a do kroniky. Každý z nich se soustředí na jiná témata. Hagiografii dominují výjevy ze života světců. Pokud měla činnost daného světce souvislost s Polskem či Uhrami, našla jsem v českých legendách zmínky o těchto zemích. Kosmova kronika nabyla v tomto ohledu mnohem širšího rozsahu. Kronikář navíc vylíčil vojenská tažení, sňatky a další témata, která se v hagiografii nevyskytla. Nevyhýbal se však ani církevním motivům, ostatně vždyť od roku 1120 působil jako děkan pražské kapituly.

Literatura této doby (a nejen této) se dá zkoumat z mnoha aspektů. Mnohé z nich již byly zpracovány. Dušan Třeštík, Marie Bláhová, Václav Chaloupecký, Jaroslav Ludvíkovský, Zdeněk Fiala a další významní historici většinou psali svoje studie jako celek, tj. zhodnotili právě například Kosmovu kroniku z více pohledů. Já jsem se snažila o užší zaměření, tj. promítnutí dějin těchto dvou národů do tehdejší hagiografie a do kroniky, která se zabývala dějinami našeho národa.

Po shrnutí všech poznatků, ke kterým jsem na základě studia Kosmovy kroniky došla, bych zhodnotila, že nejdominantnějším prvkem je silné protipolské smýšlení prostupující celou kronikou a s tím související přemíra vlastenectví. Je na místě konstatovat, že některé z názorů se objevují již ve studiích historika Dušana Třeštíka. Je však třeba říci, že k některým podobným názorům je možné dospět již po pozorném přečtení primárního pramene. Při tvorbě své diplomové práce jsem na tento problém narazila hned několikrát. Například právě k negativistickému vztahu Kosmy k Polsku jsem došla hned po prvotním prostudování jeho kroniky. Když jsem následně četla práci Dušana Třeštíka Kosmas a jeho kronika, shledala jsem, že tento fakt je již všeobecně známý.

Moje práce nechává volný prostor pro doplnění. Stejným způsobem by šlo pokračovat i u pokračovatelů Kosmových a obecně u mladších písemných památek.

14 Resumé

The aim of this thesis is to research the effect of Hungarian and Polish aspect on the Czech literature between 10th and the beginning of 12th century. The extent of this thesis does not allow researching all the written sources created during this period, i.e. charters, et cetera. It focuses merely on chronicles and hagiography of that time. It does not deal with Cosmas's followers for the same reason.

The Czech State did not develop in isolation. Many marriages between dynasties of surrounding countries occurred. Moreover, they were connected by their conquering policy, business relations, etc. Both Poland and Hungary interfered with Czech matters, Polish monarch Boleslav Chrabrý (Boleslav I the Brave) even seized the government over the Czech country for a short time. The thesis describes, which of these matters were reflected in the researched sources and to what extent, and it also evaluates their factual accuracy. The conclusions were put into casual relations. Eventually, both large complexes, the hagiography and the Cosmas's chronicle, are compared.

15 Seznam použité literatury

BAUER, Jan. *Podivné konce českých panovnic*. Vydání 2. Třebíč: Akcent, 2004. 204 s. ISBN 80-7268-290-3.

BAUER, Jan. *České princezny na evropských trůnech*. Vydání 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2010. 215 s. ISBN 978-80-7362-819-2.

BLÁHOVÁ, Emilie; KONZAL, Václav; ROGOV, Aleksandr Ivanoviv (edd.). *Staroslověnské legendy českého původu : nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vydání 1. Praha : Vyšehrad, 1976. 399 s.

BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1197*. Praha ; Litomyšl : Paseka, 1999. 800 s. ISBN 80-7185-265-1.

BOK, Václav; FIALA, Jiří; CHÝLOVÁ, Helena. *Viator Pilsnensis, neboli, Plzeňský poutník: literárnímu vědci Viktoru Viktorovi k sedmdesátinám: kolektivní monografie*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2012. 351 s. ISBN 978-80-261-0071-3.

GALLUS, Martinus. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Vydání 1. Praha: Argo, 2009. 162 s. ISBN 978-80-257-0206-2.

GRAUS, František. *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. I, Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol.* Vydání 1. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. 374 s.

CHALOUPECKÝ, Václav (ed.). *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII.* Praha : Evropský literární klub, 1942. 292 s.

KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 7. Praha: Paseka, 2005. 301 s. ISBN 80-7185-515-4.

KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vydání 6. Praha: Československý spisovatel, 2012. 279 s. ISBN 978-80-7459-110-5.

KRZEMIŇSKA, Barbara. *Břetislav I.* Vydání 1. Praha: Melantrich, 1986. 379 s.

Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. Vydání 1. Praha: Academia, 2008. 2 sv. ISBN 978-80-200-1670-6.

LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 1978. 164 s.

NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2000. 365 s. ISBN 80-7021-305-1.

NOVÝ, Rostislav; SLÁMA, Jiří. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 1987. 471 s.

- PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Maďarska*. Vydání 1. Brno: Masarykova univerzita - filozofická fakulta, 1993. 300 s.
- PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Uher a Maďarska v datech*. Vydání 1. Praha: Libri, 2010. 534 s. ISBN 978-80-7277-391-6.
- SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2007. 337 s. ISBN 978-80-7021-732-0.
- SOPKO, Július, ed. *Kronika uhorských králův zvaná Dubnická: historické rozprávania neznámeho autora o minulosti Uhorského kráľovstva od výbojov Hunov do Európy až po sobáš Mateja Korvína s Beatricou*. Vydání 1. Budmerice: Rak, 2004. 239 s. ISBN 80-85501-13-9.
- THIETMARUS MARSIPOLITANUS. *Kronika*. Vydání 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. ISBN 978-80-257-0088-4.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*. Vydání 1. Praha: Academia, 1968. 251 s.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy Kroniky*. Vydání 2. Praha : Melantrich, 1972. 210 s.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: Vstup Čechů do dějin*. Praha : Lidové noviny, 1997. 658 s. ISBN 80-7106-138-7.
- TŘEŠTÍK, Dušan; POLANSKÝ, Luboš; SLÁMA, Jiří. *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 377 s. ISBN 80-7106-272-3.
- URBANEC, Jiří. *Moje oči musely vidět: téma a motivy násilí v české a slovenské literatuře*. Opava: Slezská univerzita, 2009. 260 s. ISBN 978-80-7248-564-2.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 497 s. ISBN 80-7106-759-8.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Vydání 2. Praha: Lidové noviny, 2007. 712 s. ISBN 978-80-7106-905-8.

Internetové zdroje

http://cs.wikipedia.org/wiki/Kristi%C3%A1nova_legenda#Probl.C3.A9my_autorstv.C3.AD_a_pravosti_legendy

<http://www.dejepis.com/index.php?page=200&pod=20>

<http://www.klaster-sazava.cz/sv-prokop/>

http://www.klastersazava.cz/e_download.php?file=data/editor/40cs_2.pdf&original=LISTY_PRO_REGIONALNI_HISTORII2.pdf

<http://www.svprokop-sazava.cz/klaster.htm>

Přílohy:

Panovníci, kteří se vystřídali na uherském trůně během 10.–12. století a doba jejich vlády:

Arpád cca 890– cca 907

Zoltán (Zolta) zemřel cca 947(8)

Taksoň

Gejza 950–997

Štěpán I 997/1000–1038

Petr Orselo 1038–1041

Samuel Aba 1038–1041

Petr Orseolo 1044–1046

Ondřej I 1045-1060

Béla I 1060–1063

Šalamoun I 1063–1074; protikrál do 1081

Gejza I. 1074–1077

Ladislav I. 1077–1095

Koloman Uherský 1095–1116

Štěpán II. 1116–1131

Béla II. 1131–1141

Gejza II. 1141–1162

Štěpán III. 1162–1172

Béla III. 1172–1196

Emerich Uherský 1196–1204

Seznam panovníků vládnoucích Polsku v průběhu 10.–12. století:

Lestek- nedoložen

Siemomysł- nedoložen

Měšek I. cca 960–992; první historicky doložený kníže

Boleslav Chrabrý 992–1025

Měšek II. Lambert 1025–1031

Bezprym

Měšek II. Lambert 1032–1034 (1025–1034)

Kazimír I. 1039–1058

Boleslav II. Smělý 1058–1076, 1076–1079

Vladislav I. Herman 1079–1102

Boleslav III. Křivoústý 1102–1138; poslední panovník, jehož vlády se Kosmas dožil

Vladislav II. Vyhnanec 1138–1146

Boleslav IV. Kadeřavý 1146–1173

Měšek III. Starý 1173–1177

Kazimír II. Spravedlivý 1177–1191,

Měšek III. Starý 1191

Kazimír II. Spravedlivý 1191–1194

Lešek I. Bílý 1194–1198,

Měšek III. Starý 1198–1199

Lešek I. Bílý 1199

Měšek III. Starý 1199–1202